

LATVIJAS UNIVERSITĀTE
HUMANITĀRO ZINĀTŅU FAKULTĀTE
LATVIEŠU UN VISPĀRĪGĀS VALODNIECĪBAS KATEDRA

ANTONĪMU LIETOJUMS PUBLICISTIKĀ
BAKALaura DARBS

Autore: **Laura Stukle**
Latvijas Universitātes
Humanitāro zinātņu fakultātes
Baltu filoloģijas bakalaura
studiju programmas pilna laika
3. kursa studente
Stud.apl.: ls09320
Darba vadītāja: Lect. Inta Urbanoviča

RĪGA 2012

ANOTĀCIJA

Bakalaura darba tēma ir *Antonīmu lietojums publicistikā*. Darba mērķis ir izpētīt antonīmu lietojumu publicistikas tekstos un raksturot antonīmijas izpausmes latviešu valodā. Darbā izmantotas šādas pētniecības metodes: teorētiskās literatūras studijas, aprakstošā un distributīvā metode. Darbā gaitā apkopotas teorētiskās atziņas, kas saistītas ar antonīmu identifikācijas problemātiku, īpašu uzmanību pievēršot antonīmu semantisko attieksmju raksturojumam, morfoloģiskajām īpatnībām un kontekstuālajam lietojumam. Darba praktiskajā daļā aprakstītas antonīmu lietojuma īpatnības publicistikas tekstos, kā arī analizēti izplatītākie antonīmu pāri laikrakstu un žurnālu tekstos.

Atslēgvārdi: *antonīmi, antonīmija, konteksts, publicistika, semantiskās attieksmes.*

ABSTRACT

The topic of the present Bachelor paper is *Antonyms in Mass Media Texts*. It aims at exploring the use of antonyms in mass media texts and describing the expression of antonymy in present Latvian. Studies of theoretical literature, descriptive and distributive methods were used to carry out the present research. The theoretical ground was based on issues concerning identification problems of antonyms, paying special attention to semantic relations, morphological characteristics and contextual use of antonyms. In the practical part of the present Bachelor paper the use of antonyms in mass media texts was described and most popular antonym pairs in the texts of magazines and newspapers were analysed.

Keywords: *antonyms, antonymy, context, mass media texts, semantic relations*

SATURA RĀDĪTĀJS

SAĪSINĀJUMU SARAKSTS	4
IEVADS	5
1. ANTONĪMIJAS VISPĀRĪGS RAKSTUROJUMS	7
1.1. Antonīmijas un antonīmu izpratne	7
1.2. Antonīmijas raksturīgās pazīmes	9
2. ANTONĪMU DALĪJUMS PĒC ANTONĪMISKO ATTIEKSMJU VEIDA	12
2.1. Komplementāri antonīmi	13
2.2. Gradējami antonīmi	14
2.3. Virziena antonīmi	15
3. ANTONĪMU MORFOLOĢISKAIS RAKSTUROJUMS	18
3.1. Antonīmi un vārdšķiras	18
3.2. Antonīmu morfēmiskā struktūra	19
3.3. Antonīmija starp vārdu un tā atvasinājumu ar priedēkli <i>ne-</i>	20
4. ANTONĪMI UN KONTEKSTS	24
5. ANTONĪMU LIETOJUMS PUBLICISTIKĀ	28
6. RAKSTURĪGĀKIE ANTONĪMU PĀRI PUBLICISTIKĀ	31
6.1. Antonīmiskās attieksmes starp jēdzieniem ' <i>liels</i> ' – ' <i>mazs</i> '	31
6.2. Antonīmiskās attieksmes starp jēdzieniem ' <i>būt</i> ' – ' <i>nebūt</i> '	35
6.3. Antonīmiskās attieksmes starp jēdzieniem ' <i>sieviete</i> ' – ' <i>vīrietis</i> '	36
6.4. Antonīmiskās attieksmes starp jēdzieniem ' <i>jauns</i> ' – ' <i>vecs</i> '	39
6.5. Antonīmiskās attieksmes starp jēdzieniem ' <i>labs</i> ' – ' <i>slikts</i> '	40
SECINĀJUMI	41
IZMANTOTĀS LITERATŪRAS UN AVOTU SARAKSTS	45
Pielikumi	

SAĪSINĀJUMU SARAKSTS

1. LVV – *Latviešu valodas vārdnīca*
2. LSVV – *Latviešu valodas sinonīmu vārdnīca*
3. VPSV – *Valodniecības pamatterminu skaidrojošā vārdnīca*
4. NRA – laikraksts *Neatkarīgā Rīta Avīze Latvijai*
5. u.c. – un
6. u.t.t. – un tā tālāk
7. t.i. – tas ir
8. sk. – skatīt
9. ЛЭС – *Лингвистический энциклопедический словарь*

IEVADS

Antonīmiskas attieksmes starp vārdiem ir būtiska valodas sastāvdaļa. Pēc būtības dabā pretēju parādību nav, taču cilvēka pasaules uztvere nereti balstās tieši uz izpratni par jēdzienu pretējām nozīmēm. Bieži viena vārda nozīme ir labāk sakaidrojama un uztverama tieši caur tā antonīmu. Antonīmi tiek izmantoti kā ikdienas runā, tā daiļliteratūras un publicistikas tekstos, lai palielinātu ekspresivitāti un emocionālās iedarbības spēku, kā arī lai pilnīgāk izteiktu savu domu.

Kaut arī antonīmija ir viens no pirmajiem un šķietami vienkāršākajiem leksikoloģijā apskatītajiem jautājumiem, tā ir maz pētīta ne tikai latviešu, bet arī citās valodās. Latviešu valodā līdz šim nav publicēti plašāki pētījumi par antonīmiem. Arī teorētiskajā literatūrā antonīmijas jautājumi ir tikai ieskicēti. Uz bakalaura darba aktualitāti norāda fakts, ka joprojām ir daudz neskaidrību par antonīmu atpazīšanas un klasificēšanas jautājumiem kā latviešu, tā arī citās valodās. Lai gūtu plašāku priekšstatu par antonīmijas izpausmēm latviešu valodā, bakalaura darbā „Antonīmija publicistikā”, balstoties uz teorētiskās literatūras studijās gūtām atziņām, veikta publicistikas tekstos lietoto antonīmu atlase un analīze.

Bakalaura darba mērķis ir izpētīt antonīmu lietojumu publicistikas tekstos un raksturot antonīmijas izpausmes latviešu valodā. Lai sasniegtu šo mērķi, izvirzīti šādi uzdevumi:

- studēt teorētisko literatūru, lai izzinātu un apkopotu līdzšinējās valodniecības atziņas par pētāmo tematu;
- veikt antonīmu atlasī publicistikas tekstos;
- balstoties uz gūtajām teorētiskajām atziņām, veikt atlasīto antonīmu analīzi un klasifikāciju;
- raksturot antonīmiskās parādības latviešu valodā.

Pētījuma teorētiskajam pamatojumam izmantoti A.Lauas, A. Reformatska, R.Veidemanes u.c. autoru darbi latviešu valodā, kuros skarts antonīmijas jautājums, L. Novikova, J. Apresjana un D. Šmeļeva pētījumi par antonīmiem krievu valodā, A. Krūza darbi par semantiku angļu valodā, kā arī dažādas lingvistiskās vārdnīcas, enciklopēdijas un citi teorētiskie darbi, kas saistīti ar pētījuma gaitā veicamajiem uzdevumiem.

Antonīmu piemēri ekscerpēti no žurnālu *Ilustrētā Junioriem*, *Ir*, *Lilit*, *Mans Mazais* rakstiem. Papildus pētījumā izmantoti arī antonīmu piemēri no autoresemestra darba „Antonīmi laikrakstu virsrakstos”, kas ekscerpēti no laikrakstu *Diena*, *Latvijas Avīze*, *Neatkarīgā Rīta Avīze Latvijai* un žurnālu *Auto Bild Latvija* un *Ir* virsrakstiem.

Lai īstenotu izvirzītos uzdevumus, izmantotas šādas pētniecības metodes:

- 1) teorētiskās literatūras studijas;
- 2) aprakstošā metode;
- 3) distributīvā metode.

Bakalaura darbs sastāv no ievada, sešām pamatnodaļām, secinājumiem, izmantotās literatūras saraksta, diviem pielikumiem, kuros ietverti eskserpētie publicistikas tekstu fragmenti un virsraksti, un dokumentārās lapas. Pirmajai nodaļai *Antonīmijas vispārīgs raksturojums* ir divas apakšnodaļas, un tajās ir skaidrota antonīmu un antonīmijas definīcija un raksturīgākās pazīmes; otrajai nodaļai *Antonīmu dalījums pēc antonīmisko attieksmju veida* ir trīs apakšnodaļas, un tajās ir skaidrotas antonīmu semantiskās attieksmes un to veidi; trešajai nodaļai *Antonīmu morfoloģiskais raksturojums* ir trīs apakšnodaļas, kurās analizēta antonīmu vārdšķira un morfēmiskā uzbūve, kā arī atsevišķi analizēti vienas saknes antonīmi, kas atvasināti ar priedēkli *ne-*; ceturtajā nodaļā *Antonīmi un konteksts* aprakstīti tipiskie antonīmiskie konteksti un šai nodaļai nav apakšnodaļu; piektajā nodaļā *Antonīmu lietojums publicistikā* skaidrotas publicistikas valodas īpatnības un raksturots antonīmu lietojums laikrakstu un žurnālu tekstos, un šai nodaļai nav apakšnodaļu; sestajai nodaļai *Raksturīgākie antonīmu pāri publicistikā* ir piecas apakšnodaļas, un tajās raksturoti izplatītākie antonīmu pāri laikrakstu un žurnālu tekstos.

1. ANTONĪMIJAS VISPĀRĪGS RAKSTUROJUMS

Valodā ir iespējamas dažādas sakarības starp vārdiem un to nozīmēm. Vārdu nozīmes var būt līdzīgas vai atšķirīgas, tās var vienot kāds kopīgs elements, bet tikpat labi tās var būt pilnīgi nesavienojamas. Šķiet, ka no daudzajiem nozīmes attiecību veidiem, ko izšķir valodnieki, ikdienas valodas lietotāji visvieglāk uztver un atpazīst pretstatījumu jeb antonīmiju. Jau pirmsskolas vecuma bērniem parasti ir priekšstats par vienkāršākajiem pretstatiem: *liels – mazs, garš – īss, vecs – jauns* un citiem. Šie pretstati palīdz izzināt pasauli un orientēties tajā. Turklāt pretstati iespējams ir vienīgā no visām valodā iespējamām semantiskajām grupām, kurai ir atsevišķs nosaukums ikdienas valodā; lielākajā daļā valodu ir nezinātnisks termins, lai apzīmētu pretstatus, piemēram, arābu *'aksi*, ķīniešu *tao-fan*, franču *contraire*, vācu *gegensatz*, ungāru *ellentét*, turku *karşı* u.c. (Cruse 1997, 197). Tātad pretstatījuma attieksmes valodā un tās lietotāju apziņā vēsturiski ir dziļi nostiprinājušās.

1.1. Antonīmijas un antonīmu izpratne

Lai apzīmētu pretējas nozīmes parādības valodā, valodniecībā ierasts izmantot terminus *antonīms* un *antonīmija*. „Valodniecības pamatterminu skaidrojošajā vārdnīcā” *antonīmija* definēta kā valodas sistēmā nostiprinājies nozīmju pretstatījums (VPSV 2007, 33). Savukārt *antonīms* ir vārds, kas pretstatīts citam vārdam pēc kāda nozīmes komponenta. Tātad antonīmi ir vārdi, starp kuriem izpaužas antonīmiskas attieksmes. Antonīmi ir, piemēram, *liels* un *mazs*, *auksts* un *karsts*, *dzīvs* un *miris*, *būt* un *nebūt* (VPSV 2007, 34). Antonīmiem pretējs var būt nozīmes pamatkomponents (kā *mīla – naidis*, *ātri – lēni*) vai arī dažādi papildkomponenti, piemēram, *smieties – ņirgt* (Veidemane 1977, 86).

Ne katram vārdam ir antonīms. Antonīmu nav tādiem vārdiem kā *galds*, *zirgs*, *tāfele*, *septiņi* utt. (Reformatskis 1975, 76).

Par antonīmiem uzskatāmi tikai vārdi, kuru nozīmes pretstatīšana ir kļuvusi par valodas sistēmas faktu. R. Veidemane norāda, ka „atšķirībā no sinonīmiem savu kvalifikāciju antonīmi iegūst tikai tad, ja tie lietoti vienā kontekstā (konteksts var būt arī ļoti plašs; galvenais – jābūt sastatījuma iespējam). Tā nevar teikt, ka autors vienā vai otrā darbā lietojis tikai antonīmu *vecums*, ja tai pašā kontekstā nav ar to saistīts vārds *jaunība*, kaut arī

paradigmātiskā plāksnē tie eksistē kā antonīmi. Tai pašā laikā sinonīmijas gadījumā pilnīgi iespējama norāde, ka vienā vai otrā tekstā vārda *auksts* vietā parasti lietots tā sinonīms *salts*.” (Veidemane 1977, 86)

Ir tādi antonīmu pāri, kuriem lielākā daļa valodas lietotāju vienu vārdu var izsecināt no otra bez noteikta konteksta. Šos antonīmu pārus valodā lieto salīdzinoši biežāk un to nozīme valodas lietotāju apziņā ir spēcīgi nostiprinājusies. Par šādiem antonīmiem uzskatāmi, piemēram, *liels – mazs, tuvu – tālu, resns – tievs*. Šādu no konteksta neatkarīgu antonīmu apzīmēšanai turpmāk darbā tiks lietots termins *kanoniski antonīmi*.

Angļu valodniecībā lieto arī terminus *pretstats (opposite)* un *pretstatījums (oppositeness)*. Termini *antonīmi* un *antonīmija* daudzos angļu valodnieku darbos tiek attiecināti tikai uz vienu pretstatījuma attieksmju veidu – gradējamiem antonīmiem, kas tuvāk tiks aplūkoti šī darba 2.2. nodaļā.

Vārda *antonīms* pamatā ir grieķu cilmes vārdi *ant(i)* – ‘pret’ un *onoma* – ‘vārds’ (Laua 1981, 207). Tātad antonīms ir pretvārds jeb pretstats kādam citam vārdam. Tas nozīmē, ka termins *antonīms* pēc būtības īpaši neatšķiras no termina *pretstats* un nav pamata terminu *antonīms* reducēt tikai uz vienu pretstatījuma attieksmju veidu. Tādēļ turpmāk darbā raksturojot pretējas nozīmes parādības, tiks lietoti termini *antonīms* un *antonīmija*, kā jau ierasts latviešu valodniecībā, bet vārdi *pretstats* un *pretstatījums* tiks lietoti to ierastajā nozīmē, lai tuvāk paskaidrotu parādības, kas tiek apzīmētas ar terminiem *antonīms* un *antonīmija*.

„Antonīmi var veidoties nozīmju polarizācijas procesā, t. i. agrākajai neitrālajai nozīmei sadaloties divās pretējās nozīmēs. Visbiežāk tas notiek vieniem un tiem pašiem vārdiem vai saknēm paralēli attīstoties radniecīgās valodās. Piemēram, latīņu *hostis* nozīmē ‘ienaidnieks’, bet krievu *зочь* un vācu *Gast* – ‘viesis’. Sākotnēji indoeiropieši valodās šis vārds nozīmēja ‘svešinieks’, taču romiešiem sakarā ar viņu militāro ekspansiju šis vārds ieguva nozīmi ‘ienaidnieks’, bet krievi un vācieši, kam bija tirdzniecības sakari, – nozīmi ‘svešzemju tirgotājs’, bet vēlāk ‘draudzīgs apmeklētājs’.” (Reformatskis 1975, 77)

Ir iespējami arī gadījumi, kad vienas valodas vienam vārdam piemīt vismaz divas savstarpēji pretējas nozīmes. Tā, piemēram, angļu valodas vārds *fast* dažādos kontekstos var nozīmēt gan ‘ātrs, tāds, kas ātri pārvietojas, gan ‘cieši nostiprināts noteiktā vietā’. Šādus vārdus dēvē par *autoantonīmiem*. Šis gan ir visretāk sastopamais antonīmu tips un tas ir maz pētīts, taču arī latviešu valodā ir konstatēti šādi gadījumi. Piemēram, vārds *gauss* var būt lietots gan ar nozīmi ‘bagātīgs’ (gausa maize), gan ar nozīmi ‘rets (par iesētiem rudziem)’ (Trumpa 2010, 248).

Vienas valodas antonīmus var apkopot antonīmu vārdnīcā. Tā ir vārdnīca, kurā sistematizētas kādas valodas pretējas nozīmes leksiskās vienības. Antonīmu vārdnīcas šķirkļu kārtojuma pamatā ir antonīmu pāri. Antonīmus vārdnīcā var izkārtot gan alfabētiski, gan tematiski. Antonīmu vārdnīcas var būt fiksējošas un dot tikai antonīmu pārus, un tās var būt arī skaidrojošas un skaidrot fiksēto vārdu nozīmi. (par to sk. VPSV 2007, 34)

Latviešu valodā līdz šim antonīmi nav apkopoti, atsevišķa antonīmu vārdnīca nav izveidota. Atsevišķas norādes par antonīmiem ir atrodamas „Latviešu valodas vārdnīcā”, kurā vārdu nozīmes skaidrošanai kā palidelementi izmantoti vārdu pretstati (LVV 1987, 10). Taču šīs norādes ir tikai fakultatīvas, tām trūkst konsekvences, lai varētu izdarīt plašākus secinājumus par antonīmiem latviešu valodā. Piemēram, ja vienam no antonīmu pāra vārdiem ir norādīts pretstats, ne vienmēr tas ir norādīts arī otram. Tā piemēram, vārdam *liels* ir norādīts pretstats *mazs* (LVV 1987, 442), taču vārdam *mazs* pretstats nav norādīts. Tajā pat laikā vārdi *vecs* un *jauns* ir norādīti kā pretstati viens otram, bet vārdiem *sieviete* un *vīrietis* pretstati atsevišķi nav norādīti.

1.2. Antonīmijas raksturīgās pazīmes

Latviešu valodā vārds *pretstats* nozīmē ‘vislielākā atšķirība (starp vienveidīgām parādībām); tas, kas ir pilnīgi pretējs tam, ar ko salīdzina’. (LVV 1987, 646) Šajā skaidrojumā parādās divas būtiskas antonīmus raksturojošas iezīmes. Antonīmiem vienlaikus piemīt gan maksimāla nozīmes atšķirība (‘vislielākā atšķirība’), gan zināms nozīmes tuvums (‘starp vienveidīgām parādībām’). Lai ilustrētu antonīmiskas attiecības bieži tiek izmantota skala vai ass, kur ass apzīmē vienojošo jēdzienu vai parādību, bet tās pretējie poli izsaka atšķirīgos jēdzienus, kas raksturo vienojošo jēdzienu. Piemēram, *smags* un *viegls* (Ilustrētā Junioriem, 05.2012.) ir divi pretēji jēdzieni, kas raksturo svaru.

Antonīmiskās attiecības vienmēr ir bināras. Pretstatījums var izpausties tikai starp divām parādībām, tādēļ antonīmi vienmēr parādās pāri un tekstā tos ir viegli identificēt. Jo biežāk kāds vārdu pāris pretstatīts, jo izteiktākas ir antonīmiskās attiecības starp šiem vārdiem.

Aprakstot antonīmiju, bieži tiek minēts jēdziens *polaritāte* (*polarity*), bet vārdi antonīmu pāri tiek iedalīti *pozitīvos* un *negatīvos* jēdzienos. „Valodas pamatterminu skaidrojošajā vārdnīcā” polaritāte ir definēta kā „semantiska kategorija, ko veido apgalvojuma un nolieguma pretstats” (VPSV 2007, 303). Jēdziens, kura nozīmē ir ietverts apgalvojums, ir

pozitīvs, bet jēdziens, kura nozīmē ir ietverts noliegums, ir negatīvs jēdziens. Ir iespējama vairāku tipu polaritāte:

- 1) **morfoloģiskā polaritāte** (*morphological polarity*): vienam no pretstatītajiem jēdzieniem ir noliedzošs afikss, bet otram nav; piemēram, *ēst* (pozitīvs jēdziens) – *neēst* (negatīvs jēdziens);
- 2) **loģiskā polaritāte** (*logical polarity*); loģisko polaritāti nosaka ar loģiskas operācijas palīdzību, negatīvo jēdzienu nosaka pēc tā, ka viens noliegums izslēdz otru:
Tā ir patiesība, ka tā ir patiesība. = Tā ir patiesība. (*patiesība* – pozitīvs jēdziens)
Tie ir meli, ka tie ir meli. = Tā ir patiesība. (*meli* – negatīvs jēdziens);
- 3) **dabiskā jeb privatīvā polaritāte** (*privative polarity*) piemīt tādiem antonīmiem, kur vienam no jēdzieniem piemīt kāda raksturīga pazīme, savukārt otram šīs pazīmes nav; piemēram, tam, kas ir *dzīvs*, piemīt tādas pazīmes kā elpošana, kustības, sirdsdarbība, bet tam, kas ir *miris*, šīs pazīmes nepiemīt. Vārds, kuram piemīt raksturīgā pazīme, ir pozitīvais jēdziens, bet vārds, kuram pazīme nepiemīt, ir negatīvais jēdziens. Līdzīgi dabisko polaritāti nosaka arī pretstatiem, kuriem kāda pazīme piemīt lielākā vai mazākā mērā. Piemēram, *garš*, *biezs*, *smags*, *ātrs*, kuriem tādas īpašības kā garums, biezums, svars un ātrums piemīt lielākā mērā, būs pozitīvi jēdzieni attiecībā pret *īss*, *plāns*, *viegls*, *lēns*, kuriem šīs īpašības piemīt mazākā mērā.
- 4) **vērtējuma polaritāte** (*evaluative polarity*): viens jēdziens antonīmu pāri ir ar pozitīvu vērtējumu, bet otrs – ar negatīvu. Raksturīgākais piemērs šādai polaritātei ir antonīmu pāris *labs* – *slikts*, taču ir arī citi piemēri, kā *jauks* – *nejauks*, *drošs* – *bīstams*, *drosmīgs* – *glēvs*. (par to sk. Cruse 2004, 169)

Lielākajai daļai antonīmu ir raksturīgs vismaz viens no polaritātes veidiem. Tas, vai jēdziens antonīmu pāri ir ar pozitīvu vai negatīvu polaritāti, bieži nosaka šī jēdziena funkcijas valodā. Tā, piemēram, jautājumos ar „Cik...?“, kas prasa antonīmu izteiktās pazīmes vērtējumu, parasti tiek lietots jēdziens ar pozitīvu polaritāti: „Cik liels...?“, „Cik daudz...?“, „Cik smags...?“.

Antonīmiskās attiecības starp vārdiem var mainīties atkarībā no tā, pēc kādiem nozīmes komponentiem tie tiek pretstatīti. Vārdam vienā nozīmē var būt antonīms, bet citā ne, vai arī katrai nozīmei var būt savs antonīms. Tā vārdam *labs* vienā nozīmē ir antonīms *slikts* (*slikta* redze), bet citā – *ļauns* (*ļauns* cilvēks); vārdam *viegls* vienā nozīmē ir antonīms *smags* (par svaru), bet citā – *grūts* (*grūts* uzdevums); vārdam *balts* kā krāsas apzīmējumam ir

antonīms *melns*, bet politiskā nozīmē – *sarkans*. Turklāt dažādie antonīmi parasti nav savstarpēji sinonīmiski. (par to sk. Reformatskis 1975, 76)

Taču ir arī tādi gadījumi, kad vārdam vienā nozīmē var būt vairāki sinonīmiski antonīmi. Piemēram, adjektīvi, kuru nozīmes pamatā ir antonīmi *labs* un *slikts*, var būt izteikti ar vārdiem, kam ir kāds nozīmes papildkomponents: *izcils*, *teicams*, *lielisks* u.c. – *pretīgs*, *riebīgs*, *nelāgs*. Nav pamata tieši pretstatīt atsevišķus vārdus no šādām pretējām vārdu rindām. Pēc būtības ekspresīvie atvasinājumi, kas raksturīgi dotajiem vārdiem, savstarpēji nav salīdzināmi, tādēļ tos var pretstatīt tikai attiecīgi caur antonīmu pāri *labs – slikts*: (*izcils*, *teicams*, *lielisks*) *labs – slikts* (*pretīgs*, *riebīgs*, *nelāgs*). (Шмелев 2006, 209)

Citos gadījumos vārdi vārdu krājumā var nebūt antonīmi, bet, pārnestā nozīmē lietoti, tie kontekstā var kļūt antonīmiski. „Tā valodas sistēmā vārdi *galotne* un *sakne*, *pumpurs* un *prauls* nav antonīmi, bet to nozīmes var tikt sašaurinātas tik tālu, ka rodas antonīmi. Poētiskā tekstā vārdi *galotne* un *sakne* var tikt pretstatīti kā sākums un beigas telpā; *pumpurs* kā ‘kaut kas jauns, zaļoksnējs’, *prauls* – ‘vecs, savu mūžu nodzīvojis’.” (Reformatskis 1975, 76)

2. ANTONĪMU DALĪJUMS PĒC ANTONĪMISKO ATTIEKSMJU VEIDA

Latviešu valodniecībā jautājumus par antonīmiem ierasts skatīt līdzās jautājumiem par sinonīmiem. A. Laua antonīmus kopā ar sinonīmiem un tematiskajām grupām uzskata par galvenajām semantiskajām mikrosistēmām (Laua 1981, 187), citām semantiskajām grupām īpašu uzmanību neveltot. Savukārt A. Krūzs apraksta vairāk kā 10 dažādus leksisko attieksmju veidus, tai skaitā sinonīmiju, hiponīmiju (*hyponymy*), savietojamību (*compatibility*), nesavietojamību (*incompatibility*) un citus (Cruse 1997, 84). Antonīmiju A. Krūzs skaidro kā īpašu nesavietojamības paveidu (Cruse 1997, 257).

Antonīmijas pamatā ir no citām leksiskajām grupām atšķirīgas semantiskās attieksmes. Arī paši antonīmi mēdz būt atšķirīgi savā starpā. Tā, piemēram, īpašības, kas raksturo vārdus *liels* un *mazs* vai *būt* un *nebūt*, un ir to pretstatījuma pamatā, atšķiras no īpašībām, kas raksturo vārdus *sieva* un *vīrs* vai *vakar* un *rīt* un to pretstatījumu. Jau intuitīvi jūtams, ka katram no šiem vārdu pāriem ir raksturīgas noteiktas loģiskas attieksmes, kas ir to pretstatījuma pamatā un kuras var vispārināt uz lielāko daļu valodā lietoto pretstatu.

Par antonīmu dalījumu vairākās uz atšķirīgām loģiskām attieksmēm balstītās grupās runā gan angļu, gan krievu valodnieki. Savu antonīmu semantiskās klasifikācijas sistēmu ir izstrādājuši vairāki valodnieki, piemēram, A. Krūzs un Dž. Laionss angļu valodā, un J. Apresjans krievu valodā. Šo valodnieku izstrādātajām antonīmu semantiskās klasifikācijas sistēmām ir daudz kopīga, taču tām ir arī būtiskas atšķirības. Tam par iemeslu var būt vairāki faktori. Pirmkārt, valoda nav radīta loģiķiem un, lai arī tajā var atrast daudzas loģiskas sakarības, ne visas valodas parādības var tikt loģiski izskaidrotas un klasificētas pēc loģikas likumiem. Arī paši valodnieki atzīst, ka, neskatoties uz to, ka lielāko daļu antonīmu pāru iespējams klasificēt loģiski pamatojamās semantiskās grupās, daudzus vārdu pārus, kurus valodas lietotāji izjūt kā pretstatus nav iespējams iekļaut nevienā no šīm grupām (Cruse 1997, 200; Апресян 1974, 297). Otrkārt, antonīmu semantiskās īpašības dažādās valodās mēdz atšķirties, tādēļ loģiskās attieksmes starp konkrēta antonīmu pāra vārdiem vienā valodā var būt citādākas nekā otrā valodā un līdz ar to šis antonīmu pāris ieņem atšķirīgu vietu semantiskajā klasifikācijā. Treškārt, lai arī antonīmu semantiskās grupas ir samērā precīzi definētas, izvēloties antonīmus, ko iekļaut katrā konkrētā grupā, ietekme ir arī subjektīvajam faktoram. Dažu antonīmu nozīmes struktūra valodā ir ļoti sarežģīta, kas paver iespēju plašai interpretācijai un apgrūtina precīzu semantisko attiecību identifikāciju. Šādos gadījumos izšķiroša nozīme ir valodnieka personīgajai valodas izjūtai.

Raksturīgo antonīmisko attieksmju konstatēšana un aprakstīšana palīdz izprast antonīmijas būtību un kalpo par instrumentu antonīmu identificēšanai valodā. Turpmākajam antonīmu semantiskās klasifikācijas aprakstam par pamatu ņemta A. Krūza izstrādātā klasifikācija, kurai ir daudz kopīga ar J. Apresjana klasifikāciju. Taču A. Krūza klasifikācija ir ar sazarotāku loģisko struktūru un ļauj klasificēt vairāk valodā iespējamo pretstatu. Pēc A. Krūza semantiskās klasifikācijas antonīmus var iedalīt trīs grupās: *komplementāri* (*complementary*), *gradējami* (*gradable*) un *virziena* (*directional*) antonīmi.

2.1. Komplementāri antonīmi

No visiem pretējas nozīmes attieksmju veidiem, attieksmes starp komplementāriem antonīmiem (*complementaries*) aprakstīt ir visvienkāršāk. Komplementāru antonīmu pāri ir, piemēram, *vaļā – ciet*, *dzīvs – miris*, *publiskis – privāts*, *tīrs – netīrs*, *slapjš – sauss*, *ievērot – pārkāpt* (likumu), *ar – bez*. Galvenā pazīme, kas raksturo komplementārus antonīmus, ir, ka tie savā starpā sadala kādu konceptuālu jēdzienu vai sfēru divās savstarpēji izslēdzošās daļās. Starp abiem komplementāru antonīmu pāra vārdiem nav iespējama pārejas pakāpes, neitrāla pozīcija vai jebkāds cits trešais jēdziens. (par to sk. Cruse 1997, 198) Komplementāriem antonīmiem raksturīgi, ka apstiprinot vienu no tiem, automātiski tiek izslēgta otra iespējamība. Piemēram, no apgalvojuma ‘durvis *ir vaļā*’, izriet apgalvojums ‘durvis *nav ciet*’ un otrādi: no apgalvojuma, ka ‘durvis *nav vaļā*’ var secināt, ka ‘durvis *ir ciet*’. Turklāt teikumam, kurā noliegti abi komplementārā antonīmu pāra vārdi, nav loģiskas jēgas: ‘durvis *nav ne vaļā, ne ciet*’. Tātad nav iespējams apgalvojums, kurš izteiktu kaut ko pa vidu starp *vaļā* un *ciet*. Savukārt pretstatiem, kas nav komplementāri, šādi izteikumi ir loģiski iespējami, piemēram, teikums ‘ūdens *nav ne silts, ne auksts*’.

J. Apresjans komplementārus antonīmus sauc par ‘*P* – ‘*neP*’ tipa antonīmiem un daļu no tiem ilustrē ar algoritmu $Anti(X) = 'neX'$, respektīvi, viens antonīms ir otra noliegums. J. Apresjans uzsver arī, ka šī antonīmu grupa ir visdaudzveidīgākā – tajā ietilpst gan dažādu vārdšķiru, gan morfoloģiskās struktūras vārdi. Piemēram, *dzīvs – miris*, *aizņemts – brīvs*, *attaisnot – pievilt* (cerības), *trāpīt – netrāpīt*, *alkoholisks – bezalkoholisks*, *loģisks – aloģisks*. Pie šī tipa antonīmiem J. Apresjans pieskaita arī tādus antonīmus, kā *slavēt – nosodīt*, *lepnums – kauns*, *priecīgs – skumjš*, kur viena antonīma nozīme nav pilnībā izsakāma ar otra noliegumu. (par to sk. Апресян 1974, 292 – 293) Šādi antonīmi precīzi neiekļaujas nevienā no A. Krūza izstrādātās klasifikācijas grupām. Iespējams tos būtu nepieciešams klasificēt

atsevišķā grupā, kurā viena no pazīmēm ir tā, ka pretstatītajiem jēdzieniem piemīt izteikta vērtējuma polaritāte.

Dažos gadījumos noteiktā kontekstā komplementāras attiecības ir iespējamas starp vārdiem, kuri ārpus konteksta nav komplementāri antonīmi. Piemēram, vārdus antonīmu pāri *melnais* un *baltais* var saistīt komplementāras attiecības, ja runa ir par šaha spēles kauliņiem. Šajā gadījumā 'ne *balts*' var nozīmēt '*melns*', jo *melnie* un *baltie* ir divas pretējas šaha figūru krāsas un citu krāsu šajā kontekstā nav.

2.2. Gradējami antonīmi

Par gradējamiem antonīmiem uzskatāi tādi antonīmu pāri kā *garš* – *īss*, *liels* – *mazs*, *ātrs* – *lēns*, *silts* – *auksts*, *labs* – *slikts*. Atsaucoties uz Dž. Laionsa lietoto terminoloģiju, A. Krūzs gradējamo antonīmu apzīmēšanai lieto terminu *antonīmi* (*antonyms*). Gradējamu antonīmu nozīmei piemīt izmēra, skaita vai daudzuma, attāluma, laika, spēka vai abstrakta daudzuma elements.

Šo vārdu semantiskās atšķirības tieši vai pastarpināti var tikt reducētas uz pretstatījumu 'vairāk' – 'mazāk': *liels* = 'lielāks par normu', *mazs* = 'mazāks par normu'; *augsts* = 'tāds, kam piemīt liels augstums' = 'tāds, kam piemīt par normu lielāks augstums', *zems* = 'tāds, kam piemīt mazs augstums' = 'tāds, kam piemīt par normu mazāks augstums'. Tādēļ J. Apresjans šo antonīmu grupu dēvē par 'vairāk' – 'mazāk' tipa antonīmiem (Апресян 1974, 295).

Gradējamiem antonīmiem piemīt vairākas raksturīgas īpašības:

- a) tie pilnībā pakļaujas gradācijai, tos bieži lieto kopā ar mēra apstākļiem (*ļoti/mazliet/diezgan/pārāk karsts*), kā arī īpašības un apstākļa vārdiem ir iespējams veidot salīdzināmās pakāpes (*garš, garāks, visgarākais; karsts, karstāks, viskarstākais*). Tādēļ lielākā daļa gradējamo antonīmu ir gradējami īpašības vārdi un ar tiem semantiskās struktūras ziņā saistīti citu vārdšķiru vārdi;
- b) abi antonīmu pāra vārdi apzīmē kādas mainīgas pazīmes pakāpi, piemēram, garumu, ātrumu, svaru, precizitāti u.c.;
- c) pastiprinot gradējamo antonīmu nozīmi, pāri iekļautie vārdi nozīmes ziņā viens no otra vēl vairāk „attālinās”, piemēram, *ļoti smags* un *ļoti viegls* svara ziņā ir atšķirīgāki nekā *smags* un *viegls*;

d) jēdzieni gradējamu antonīmu pāri savā starpā nedala kādu konceptuālu jēdzienu vai sfēru divās savstarpēji izslēdzošās daļās; starp gradējamiem antonīmiem ir iespējamās pārejas pakāpes, kuras nevar pilnībā attiecināt ne uz vienu no tiem. Bez tam, apgalvojums, kurā noliegti abi gradējamu antonīmu pāra vārdi, ir loģiski iespējams un neveido paradoksu, piemēram, ‘ceļš nav *ne garš, ne īss*’. (par to sk. Cruse 1997, 204)

Gradējamās antonīmas A. Krūzs iedala vairākās apakšgrupās: polāri antonīmi (polar antonyms) un dublējošie antonīmi (overlapping antonyms), pie kuriem pieskaitāmi arī ekvipolentie antonīmi (equipollent antonyms). Pirmkārt, antonīmi šajās apakšgrupās atšķiras pēc tā, kāda veida īpašības tie apraksta. Polārie antonīmi parasti izsaka kādu objektīvi raksturojamu īpašību, kuru lielākajā daļā gadījumu var izmērīt konkrētās mērvienībās, piemēram, gramos, metros vai kilometros stundā. Tātad polārie antonīmi raksturo kvantitatīvi izmērāmas parādības, taču tie ir neitrāli kvalitatīva vērtējuma ziņā. Dublējošo antonīmu nozīmē parādās kvalitatīvs vērtējums: viens no antonīmiem parasti izsaka pozitīvu, atzinīgu vērtējumu (piemēram, *labs, skaists, pieklājīgs, drošs, godīgs*), bet otrs – negatīvu, nosodošu vērtējumu (piemēram, *slikts, neglīts, rupjš, bīstams, negodīgs*). Visbeidzot ekvipolento antonīmu nozīme ir attiecināma uz izteikti subjektīvām sajūtām vai emocijām (piemēram, *auksts – karsts, bēdīgs – priecīgs*) vai arī tie izsaka vērtējumu, kas balstīts uz subjektīvu reakciju, nevis kādiem „objektīviem” standartiem (piemēram, *jauks – nejauks, interesants – garlaicīgs*). (par to sk. Cruse 1997, 208)

Gradējamie un komplementārie antonīmi tiek uzskatīti par izplatītākajiem antonīmisko pretstatu tipiem (VPSV 2007, 33). Klasificējot tos ir šķietami vieglāk atpazīt un uztvert to pretstatījumu. Šajās grupās ir arī vairāk īpašības vārdu un lietvārdu, ar kuriem tradicionāli tiek uzsākta antonīmu apgūšana.

2.3. Virziena antonīmi

Trešā antonīmu grupa ir virziena antonīmi (*directional opposites*). Visvienkāršākajā formā šie antonīmi izsaka kustību pretējos virzienos, vai arī to nozīmē ir pretēja virziena elements. A. Krūzs izšķir vairākas antonīmu apakšgrupas, kuru nozīmes attiecības var saistīt ar pretēji vērstu kustību (vai pārmaiņas).

Pirmo apakšgrupu A. Krūzs dēvē par *virzieniem (directions)*. Šīs grupas antonīmi raksturo taisnvirziena kustību un šajā grupā ietilpst vienkāršākie leksiskie pāri, kas apzīmē pretējus virzienus, piemēram, *ziemeļi – dienvidi, augšā – lejā, uz priekšu – atpakaļ*.

Otro grupu varētu saukt par diametrāliem antonīmiem (*antipodals*). Diametrāli antonīmi raksturo pretējus galējos punktus jebkurai iedomātai asij, kas var arī nebūt taisna. Šajā grupā ietilpst tādi pāri kā *augša – apakša, zenīts – nadīrs, bēniņi – pagrabs, vienmēr – nekad, viss – nekas, priekša – aizmugure, sākums – beigas, centrs – perifērija* un citi. Vēl par virzienu antonīmiem uzskatāmi tādi pretstatu pāri, kas raksturo novirzi no vienvēidīgas virsmas, kā *kalns – ieleja, uzkalns – ieplaka, uztūkums – iedobums, izliekts – ieliekts*. (par to sk. Cruse 1997, 225)

Atsevišķā virziena antonīmu grupā A. Krūzs iedala darbības vārdus, kas apzīmē pretēji virzītas darbības vai pārmaiņas. Šādus antonīmus dēvē par *reversīviem (reversives)*. Tie raksturo pārmaiņas starp diviem noteiktiem stāvokļiem, piemēram, *parādīties – pazust, sasiet – atsiet, ieiēt – iziet, atslēgt – aizslēgt, uzvilkt – novilkt*. Stāvokļi, kurus raksturo reversīvi var būt arī relatīvi, piemēram, *saīsināt – pagarināt, uzlabot – pasliktināt, pacelties – nolaieties*. (par to sk. Cruse 1997, 226) Reversīvi var raksturot arī kāda noteikta stāvokļa iznīcināšanu un atjaunošanu, piemēram, *sabojāt – salabot, nogalināt – atdzīvināt, pārtraukt – atsākt, iztukšot – piepildīt* (Cruse 1997, 228).

J. Apresjana antonīmu klasifikācijā ir divas antonīmu grupas, kas sakrīt ar reversīviem A. Krūza klasifikācijā. J. Apresjans tos dēvē par '*sākt – beigt*' tipa antonīmiem un '*darbība*' un '*darbības rezultāta iznīcināšana*' tipa antonīmiem. Virzienus jeb antonīmus, kas raksturo orientāciju telpā, J. Apresjans raksturo atsevišķi, norādot, ka šajā grupā iekļaujamo antonīmu ir pārāk maz, lai to uzskatītu par atsevišķu antonīmu kategoriju. Pie virziena antonīmiem J. Apresjans min arī tādus antonīmu pārus kā *horizontāli – vertikāli, platums – augstums, paralēle – perpendikuls*, kuri pieder virziena antonīmu grupai, taču to nozīme pilnībā neatbilst izpratnei par pretējiem virzieniem. (par to sk. Апресян 1974, 298)

Daļa no reversīviem darbības vārdiem nozīmes ziņā ir tieši vai netieši saistīti ar gradējamiem vai komplementāriem īpašības vārdiem, piemēram, *palielināt – samazināt un liels – mazs, pagarināt – saīsināt un garš – īss, paātrināt – palēnināt un ātrs – lēns, nogalināt – atdzīvināt un beigts – dzīvs*. J. Apresjans gan gradējamus antonīmus, gan darbības vārdu pārus, kas atvasināti no tiem, uzskata par viena ('*vairāk*' – '*mazāk*') tipa antonīmiem. (Апресян 1974, 295) A. Krūzs tomēr uzskata, ka reversīvu darbības vārdu nozīmes pretstatījuma pamatā ir attieksmes, kas atšķiras no īpašības vārdu nozīmes pretstatījuma. Ir arī tādi reversīvu pāri, kas ir saistīti ar īpašības vārdiem, kas nav savstarpēji antonīmiski. Piemēram, reversīvu pāris *kondensēt – iztvaicēt* nozīmē 'pārmaiņu no *gāzveida* uz *šķidru*

stāvokli' un 'pārmaiņu no *šķidra* uz *gāzveida* stāvokli', bet *gāzveida* un *šķidrs* nav antonīmi (Cruse 1997, 231). Taču semantiskās attiecības, kas ir vārdu *palielināt – samazināt* pretstatījuma pamatā ir daudz līdzīgākas pretstatījuma attieksmēm starp *kondensēt – iztvaicēt*, nevis *liels – mazs* pretstatījumam. Tādēļ *palielināt – samazināt* un citi šāda veida antonīmu pāri ir uzskatāmi par reversīviem, nevis gradējamiem vai komplementāriem antonīmiem.

Par virziena antonīmiem A. Krūzs uzskata arī *konversīvus* (*converses*) jeb attieksmju pretstatus. Konversīvu pāri vārdi raksturo attieksmes starp diviem jēdzieniem, norādot attieksmju virzienu vienam jēdzienam attiecībā pret otru. Konversīvi nozīmes ziņā ir cieši saistīti, jo būtībā nosauc vienu un to pašu parādību, tikai no atšķirīgiem skatu punktiem. Konversīvi var raksturot atrašanās vietu telpā vai laikā: *virš – zem* ('A ir *virš* B' paredz, ka 'B ir *zem* A'), *pirms – pēc*, *priekšā – aizmugurē*; taču tie var arī nebūt saistīti ar konkrētu telpas izpratni, piemēram, *skolotājs – skolēns*, *kungs – kalps*, *sieva – vīrs*, vai arī apzīmēt darbību, kas saista divus jēdzienus: *dot – ņemt*, *pirkt – pārdot*. A.Krūzs par konversīviem uzskata arī gradējamo antonīmu salīdzināmās pakāpes, skaidrojot, ka arī tās izsaka konversīvas attieksmes, piemēram, 'A ir *lielāks* par B' paredz, ka 'B ir *mazāks* par A'. (par to sk. Cruse 1997, 232) Savukārt J. Apresjans konversīvus pilnībā šķir no antonīmiem un apskata tos atsevišķā, ar pretējām nozīmēm nesaistītā kontekstā.

Pētāmajā materiālā visizplatītākie ir komplementāru antonīmu pāri (79 no 210), mazāk ir gradējamo un virziena antonīmu. 23 antonīmu pāriem nebija iespējams precīzi noteikt antonīmisko attieksmju tipu. Pie šādiem antonīmiem pieder, piemēram, *nodevējs – varonis* (Ir, 23.02.2012.), *mīlēt – ienīst* (Ir, 23.02.2012.), *sapnis – murgs* (Ir, 16.02.2012.).

3. ANTONĪMU MORFOLOĢISKAIS RAKSTUROJUMS

Antonīmu semantiskās īpatnības bieži vien ir saistītas ar to morfoloģisko struktūru. Piederība konkrētai vārdšķirai vai noteiktu morfēmu lietojums antonīmu darināšanā, var noteikt kāda veida antonīmiskās attieksmes izpaužas starp antonīmiem. Noskaidrojot raksturīgākās antonīmu morfoloģiskās pazīmes, iespējams precīzāk identificēt antonīmus un raksturot to semantiskās īpašības.

3.1. Antonīmi un vārdšķiras

Latviešu valodā antonīmi iespējami gan patstāvīgo vārdšķiru vārdiem, gan atsevišķām palīgvārdu grupām. Tradicionāli pieņemts uzskatīt, ka antonīmi ir vienas vārdšķiras vārdi (Laua 1981, 211; ЛОС 1990, 36), taču kontekstā antonīmija var izpausties arī starp dažādu vārdšķiru vārdiem. Piemēram, kontekstā „Kas noticis? Beigts? Dzīvs? *Laimīgs? Skumst?* Ilgojas? Aizmirsis?” (Lilit, 05.2012.) īpašības vārdam *laimīgs* pretstatīts darbības vārds *skumst*. Šādus vārdus nebūtu pamata uzskatīt par antonīmiem, taču tie var atainot tādas raksturīgas antonīmijas īpašības, kā pretstatījuma kontekstu vai norādīt uz kādu citu, precīzāku antonīmu pāri (piemēram, *laimīgs – skumjš*).

Viena no raksturīgākajām antonīmu pazīmēm ir kāda kvalitatīva pazīme vārda nozīmē, kuru iespējams graduēt līdz pretstatam. Tāpēc A. Reformatskis uzskata, ka visvairāk antonīmu ir kādības īpašības vārdiem un atbilstošajiem apstākļa vārdiem, piemēram, *labs – slikts, tuvs – tāls, garš – īss, gaišs – tumšs, karsts – auksts, labs – ļauns, nabags – bagāts, labi – slikti*. Citās vārdšķirās antonīmija bieži rodas vārdiem, kas darināti no antonīmiskiem īpašības vārdiem, piemēram, *gaišma – tumsa, karstums – aukstums, labums – ļaunums, nabadzība – bagātība, platums – šaurums, attālināties – tuvoties, apgaismot – aptumšot* utt. (par to sk. Reformatskis 1975, 76)

Pētījuma materiālā antonīmi konstatēti lietvārdu (piemēram, *ziema – vasara, prieks – ciešanas* (Lilit, 05.2012.)), īpašības vārdu (piemēram, *stiprs – vājš* (Lilit, 05.2012.)), darbības vārdu (piemēram, *piedzimt – mirt* (Ir, 16.02.2012.), *sākt – beigt* (Mans Mazais, 04.2012.)) apstākļa vārdu (piemēram, *klusī – skaļi* (Ir, 23.02.2012.), *bieži – reti* (Lilit, 05.2012.)) un vietniekvārdu (piemēram, *pats – cits* (Lilit, 05.2012.)) grupās. Pretstatīti arī 2 prievārdu pāri: *par – pret* (Ir, 23.02.2012.) un *ar – bez* (Ir, 07.10.2010.). Pretēji A. Reformatska izteiktajam

pieņēmumam, pētījumā publicistikas tekstos visvairāk antonīmu konstatēts lietvārdu grupā, daudz ir arī īpašības vārdu un darbības vārdu, mazāk apstākļa un vietniekvārdu.

3.2. Antonīmu morfēmiskā struktūra

Pēc morfēmiskā sastāva antonīmi parasti ir dažādu sakņu vārdi (*balts – melns, liels – mazs, diena – nakts*), bet tie var būt arī vienas saknes vārdi, kas atšķiras ar priedēkļiem, piemēram, *laimīgs – nelaimīgs, darbi – nedarbi* (Laua 1981, 211). Citās valodās ir iespējama gan priedēkļu, gan priedēkļu antonimizēšana, piemēram, krievu valodā *спокойный* ('mierīgs') – *беспокойный* ('nemierīgs'), *подземный* ('apakšzemes-') – *надземный* ('virszemes-'), angļu valodā *useful* ('derīgs') – *useless* ('nederīgs') (Reformatskis 1975, 76).

Latviešu valodā pretēju nozīmi var izteikt ar vārda sakni vai priedēkli, bez tam bieži starp antonīmu pāra vārdiem ir vērojama zināma morfēmiska simetrija – pretēja nozīme abos vārdos ir izteikta ar vienu un to pašu vārda daļu. Izņēmums ir vienas saknes antonīmu pāri, kuros vārdam pretstatīts tā atvasinājums ar vienu (parasti noliedzošu) priedēkli. Dažādu sakņu antonīmiem ir pretējas nozīmes saknes (*ārējais – iekšējais* (Ilustrētā Junioriem, 05.2012.), *klusī – skaļi* (Ir, 23.02.2012.), *emocionāls – racionāls* (Ir, 23.02.2012.), *piedāvājums – pieprasījums* (Lilit, 05.2012.). Ja antonīmu pāri veido salikteni ar vairākām saknēm, pretēja nozīme piemīt vismaz vienai no saknēm: *ilgtermiņš – īstermiņš* (Ir, 23.02.2012.), *rūtdiena – vakardiena* (Ir, 23.02.2012.). Vienas saknes antonīmiem pretēju nozīmi izsaka pretējas nozīmes priedēkļi (*ieeja – izeja* (Lilit, 05.2012.)). Dažos antonīmu pāros pretēju nozīmi izsaka gan saknes, gan priedēkļi, piemēram, *saprinđzināt – atslābināt* (Lilit, 05.2012.), *pieaugt – sarukt* (Ir, 23.02.2012.), *nomest – pacelt* (Ir, 15.03.2012.).

Latviešu valodā vienas saknes antonīmi visbiežāk ir vārdi ar nolieguma priedēkli, kā *mierīgs – nemierīgs, tālu – netālu* (Reformatskis 1975, 76), *pareizs – nepareizs* (Lilit, 05.2012.), *drīkst – nedrīkst* (Lilit, 05.2012.). Taču iespējami arī citi atvasinājumi: *gaumīgs – bezgaumīgs* (Reformatskis 1975, 76), *apziņa – zemapziņa* (Lilit, 05.2012.), *darbs – bezdarbs* (Ilustrētā Junioriem, 05.2012.). Morfoloģisks izņēmums šajā grupā ir neregulārā verba *būt* antonīmu pāris *būt – nebūt*. Vienskaitļa un daudzskaitļa vienkāršās tagadnes trešajā personā zūd priedēklis *ne-* un rodas vienas morfēmas vārdi *ir – nav*.

Pētījumā konstatēti arī vairāki antonīmu pāri ar netipisku morfēmisko struktūru. Piemēram, antonīmu pāri *ierastais – neparastais*, pretstatīti vienas saknes vārdi ar

sinonīmiskiem priekšvārdiem, no kuriem viens ir atvasināts ar priekšvārdu *ne-*. Antonīmu pāri *īsts* – *nepatiess* ar priekšvārdu *ne-* atvasināti dažādu sakņu sinonīmiskas nozīmes vārdi. Līdzīga morfoloģiskā struktūra ir arī antonīmu pāriem *neiecietīgs* – *iejūtīgs*. Savukārt antonīmu pāri *izaugsme* – *lejupslīde* (Ir, 16.02.2012.; 15.03.2012.) pretēju nozīmi izsaka viss vārds kopumā un nav iespējams noteikt, kura morfoloģija ir pretstatījuma pamatā.

3.3. Antonīmija starp vārdu un tā atvasinājumu ar priekšvārdu *ne-*

Antonīmu veidošana ar priekšvārdu *ne-* latviešu valodā ir īpaši izplatīta. No 210 pētījumā konstatētajiem antonīmu pāriem 32 pāros viens no elementiem ir atvasināts ar priekšvārdu *ne-*. Taču šāda veida antonīmi ir pretrunīgi vērtēti, tādēļ šim jautājumam veltīta atsevišķa nodaļa bakalaura darbā.

Daudzām valodām afiksācija ir automatizēts paņēmieni, lai papildinātu valodas vārdu krājumu ar jauniem antonīmiem. Piemēram, angļu valodā priekšvārdi *in-* un *un-* tiek lietoti līdzīgi kā latviešu valodā priekšvārds *ne-*. Tā vārda *docile* ('pakļāvīgs, viegli audzināms') antonīms ir *indocile* ('nepakļāvīgs, grūti audzināms'). Dažās mākslīgi veidotās valodās šādi afiksācijas paņēmieni tiek plaši izmantoti, lai papildinātu ierobežotu vārdu krājumu un atvieglotu valodas apgušanu. Piemēram, esperanto lieto *mal-* (*bona* = 'labs' un *malbona* = 'slikts'), atsevišķu Austrālijas aborigēnu ceremonijās izmantotajā valodas paveidā *Demiin* lieto *kuri-* (*tjitjuu* = 'mazs', *kuritjitjuu* 'liels'), savukārt Dž. Orvela romānā „1984” izdomātajā „jaunrunā” lieto *ne-* (angliski *un-*), piemēram, *nelabs* = 'slikts' (angliski: *ungood* = "bad").

Arī latviešu valodā ir aktualizējusies atvasinājumu ar *ne-* lietošana, un aizvien vairāk sastopami tādi vārdi, kas parasti nav fiksēti latviešu valodas vārdnīcās. Starp tiem ir

- gan regulāri lokāmi lietvārdi, īpašības vārdi un divdabji, piemēram, *garantēt nesaslimšanu, nevalstiskās organizācijas, mācīt neakadēmisko mūziku, neformālas sarunas, nedzīvojamās telpas, netrafarēts autotransports;*
- gan jo bieži ģenitīveņi: *nedzīvnieku izcelsmes pārtikas produkti, nepārtikas preces, meža koksnes un nekoksnes resursu izmantošana, nevalsts organizācijas, dati par nefinanšu investīcijām, nedzīvības apdrošināšanas pārdošanas un administrēšanas sistēma* u.c.

To, ka atvasinājumiem ar *ne-* piemīt modes vārdu pazīmes, apliecina to lipīgums, tendence radīt arvien jaunus okazionālus atvasinājumus. (par to sk. Nītiņa 2004, 13) Liela

daļa šo jaundarināto atvasinājumu var tikt pretstatīti pamatvārdam un potenciāli var veidot jaunus antonīmu pārus. Taču katra šāda jaundarinājuma lietojums būtu rūpīgi izvērtējams, jo nekritisks atvasinājumu ar *ne-* lietojums atšķirīgas saknes antonīmu vietā var negatīvi ietekmēt latviešu valodas vārdu krājuma daudzveidību.

Pētījumā konstatētajos antonīmu pāros atvasināšana ar priedēkli *ne-* pārsvarā tiek izmantota, lai darinātu darbības vārdu antonīmus. Tas būtu skaidrojams ar to, ka latviešu valodā ar *ne-* var atvasināt jebkuru darbības vārdu, taču nomeniem un adverbjiem šādi atvasinājumi nav izplatīti. Gadījumos, ja nomenus latviešu valodā ir iespējams atvasināt ar priedēkli *ne-*, šie atvasinājumi valodas praksē retāk tiek pretstatīti pamatvārdam, bieži tie iegūst gluži citu semantiku, piemēram, *balts – nebalts (nebalts dienas), diena – nediena (nelaime), gals – negals (posts), viens (numerālis) – neviens (pronomens)*.

Turklāt lielākajai daļai adjektīvu un substantīvu antonīmu pāru literārās valodas ietvaros ar *ne-* iespējams atvasināt tikai vienu no elementiem *dzīvs – nedzīvs*, bet ne *miris – nemiris; labs – nelabs*, bet ne *ļauts – neļauts, slikts – neslikts*. Raksturīgi, ka ar priedēkli *ne-* atvasina to antonīmu pāru jēdzienu, kuram nozīmes ziņā piemīt pozitīva polaritāte.

I. Freimane norāda, ka bieži adjektīvu atvasinājumiem ar *ne-* piemīt pazīmes nepilnīguma nozīme. Gadījumos, kad kādu no vārdiem nevar atvasināt ar *ne-* (piemēram, antonīmu pāri *resns – tievs* nevienu no tiem neizmanto darinājumos ar *ne-*), pazīmes nepilnīguma nozīmes izteikšanai parasti lieto atvasinājumus ar priedēkli *pa-*. Tā, piemēram, lieto atvasinājumu *neliels* (ne liels, ne mazs), bet nelieto *nemazs* – tā vietā lieto *paliels*. Pārejas pakāpju nosaukšanai lieto arī adjektīvus *paresns, patievs*. (par to sk. Freimane 1993, 154)

Dažādos avotos atšķiras viedokļi par to, vai atvasinājumi ar priedēkli *ne-* būtu uzskatāmi par antonīmiem. S.Urževica grāmatā „Rokasgrāmata latviešu valodā” apgalvo, ka šādi atvasinājumi (piemēram, *labs – nelabs*) nav uzskatāmi par antonīmiem. (Urževica 2010, 88) Šāds uzskats nereti parādās arī skolu mācību grāmatās. (Andersone 2005, 55) Taču „Valodniecības pamatterminu skaidrojošajā vārdnīcā”, skaidrojot antonīmu un antonīmijas definīcijas, kā piemēri minēti arī tādi pāri kā *būt – nebūt, strādāt – nestrādāt*. Savukārt, A.Reformatskis vienas saknes antonīmus dēvē par pašiem primitīvākajiem antonīmiem un norāda, ka leksikoloģijai interesantākie ir dažādu sakņu antonīmi (Reformatskis 1975, 76).

L.Novikovs dažādu sakņu antonīmu un to atvasinājumu ar *ne-* semantiskās attiecības krievu valodā ilustrē ar loģisku operāciju, kur elementi *p* un *q* ir loģiskie antonīmi, kuru nozīmes ir galēji polarizētas (atrodas vistālāk no noteikta atskaites punkta (nulle) noteiktā elementu kopā) un kuri apzīmē pretējus jēdzienus, bet $\neg p$ (*ne-p*) un $\neg q$ (*ne-q*) attiecīgi *p* un *q* noliegums šīs elementu kopas ietvaros. Piemēram:

- U – elementu kopa, kur p – „kāpt”, $\neg p$ – „nekāpt”, q – „krist”, $\neg q$ – „nekrist”;
- p un q – pretēji elementi (jēdzieni): „kāpt” – „krist”;
- $\left. \begin{matrix} p \text{ un } \neg p \\ q \text{ un } \neg q \end{matrix} \right\}$ – pretrunīgi (viens otru izslēdzoši) elementi (jēdzieni): „kāpt” – „nekāpt”, „krist” – „nekrist”;
- $\neg p$ un $\neg q$ – loģiskie vidējie (vidējie jēdzieni) starp elementiem (jēdzieniem) p un q : „nekāpt”, „nekrist”.

Tādējādi antonīmiju var izteikt ar šādu formulu:

$\{p, (\neg p, \neg q) q\}$

(+)......(0)......(-)

(par to sk. Новиков 1973, 31)

No šī algoritma var izsecināt, ka dažādu sakņu antonīmi nosauc galēji pretējas (polāras) nozīmes un nozīmes ziņā atrodas pretējās nulles atzīmes pusēs, turklāt vienādā attālumā (simetriski) no tās. Atvasinājumi ar *ne-* nozīmes ziņā aizņem visu to daļu, kas atrodas pa vidu starp abiem poliem. Šī ideja sasaucas arī ar I. Freimanis izteikumiem par raksturīgās pazīmes nepilnīgumu. Tādēļ daži autori sliecas domāt, ka atvasinājuma ar *ne-* nozīme nav pilnībā pretstatāma, un bieži šie atvasinājumi tiek lietoti, lai samazinātu nozīmes kontrastu. Šādā gadījumā var apšaubīt atvasinājumu ar *ne-* antonīmiskās īpašības.

J. Apresjans apskata gadījumus, kuros antonīmija starp vārdiem un to atvasinājumiem ar *ne-* tomēr ir skaidri pierādāma. Piemēram, starp antonīmiem *dzīvs – miris* nozīmes ziņā nav iespējama vidējais elements. Šo adjektīvu apzīmētās īpašības ir bināras, tādēļ viena stāvokļa noliegums pēc būtības sakrīt ar otra, polāri pretēja stāvokļa, apstiprinājumu. Tā, piemēram, *dzīvs – miris = nedzīvs, redzīgs – akls = neredzīgs*. (par to sk. Апресян 1974, 293-294) Līdz ar to ir pamats uzskatīt, ka atvasinājumi ar priedēkli *ne-* ir uzskatāmi par antonīmiem, ja to lietojums ir valodā nostiprinājies.

Spriežot pēc pētījumā analizētajiem piemēriem, antonīmija starp atvasinājumiem ar *ne-* ir katrā gadījumā individuāli vērtējama un nav iespējams viennozīmīgi jebkuru vārdu un tā atvasinājumu ar priedēkli *ne-* uzskatīt par antonīmiem. Ir vārdi, kuriem atvasinājums ar *ne-* ir vienīgais iespējamais pretstats un tas izsaka pilnīgi pretēju nozīmi. Lielākoties šādi pretstati ir komplementāri antonīmi. Tā piemēram, antonīmu pāri *pareizs – nepareizs* (Lilit, 05.2012.) vārda *pareizs* (‘tāds, kas atbilst īstenībai, arī patiesībai, noteikumiem, normām, prasībām, pieņemtajai kārtībai; tāds, kas ir vajadzīgs, lietderīgs’ (LVV 1987, 578)) pretstatījums vārdam *nepareizs* (‘tāds, kas neatbilst noteiktām normām, likumiem; tāds, kas neatbilst patiesībai,

kļūdains' (LVV 1987, 507)) ir valodā nostiprinājies un starp šiem vārdiem ir izteikti komplementāras attieksmes.

Daudziem vārdiem ir iespējams pretstatīt tā atvasinājumu ar priedēkli *ne-*, pat ja tiem ir iespējams atšķirīgas saknes antonīms. Ja ar atšķirīgas saknes antonīmu vārdam veidojas komplementāras antonīmiskas attieksmes, tad, pretstatot atvasinājumu ar *ne-*, visdrīzāk arī veidosies komplementāru antonīmu pāris, piemēram, *dzīvs – nedzīvs* un *dzīvs – miris* (Апресян 1974, 294). Savukārt, ja vārdam iespējams atšķirīgas saknes antonīms, ar kuru veidojas gradējams vai virziena antonīmu pāris, pretstatījums starp vārdu un tā atvasinājumu ar priedēkli *ne-* ir vājāk izteikts un antonīmiskās attieksmes starp tiem visbiežāk ir grūti nosakāmas. Tā piemēram, vārdam *ņemt* konstatēti antonīmu pāri *dot – paņemt* (NRA, 20.09.2010.) un *ņemt – neņemt* (Diena, 20.09.2010.). Antonīmu pāra *dot – paņemt* pretstatījuma pamatā ir konversīvas attieksmes, turpetim attieksmes starp *ņemt – neņemt* noteikti nav konversīvas, taču tās nav arī pilnībā komplementāras. Tādēļ ir pamats uzskatīt, ka antonīmija starp dažādu sakņu antonīmiem *dot – paņemt* ir izteiktāka, nekā starp vienas saknes antonīmiem *ņemt – neņemt*.

„Latviešu valodas vārdnīcā” darbības vārdu atvasinājumi ar priedēkli *ne-* (jeb nolieguma formas) netiek fiksēti, izņemot gadījumus, kad atvasinājuma nozīme valodā ir semantiski diferencējusies un kļuvusi no pamatvārda lielākā vai mazākā mērā neatkarīga, kā piemēram, *neieredzēt* (LVV 1987, 503), *nejaudāt* (LVV 1987, 504) vai *nevīžot* (LVV 1987, 513). Līdz ar to var apšaubīt darbības vārdu nolieguma formu kā atsevišķu jēdzienu patstāvību. Iespējams, ka šis ir viens no iemesliem, kādēļ atsevišķos avotos atvasinājumi ar priedēkli *ne-* netiek uzskatīti par pilnvērtīgiem antonīmiem.

4. ANTONĪMI UN KONTEKSTS

Krievu valodnieku un A. Lauas darbos pausts uzskats, ka, lai varētu izpausties antonīmija, ir nepieciešams pretstatījuma konteksts. (Laua 1981, 208; ЛДС 1990, 36) *Konteksts* ir teksts vai teksta daļa, kas ir nepieciešama un pietiekama kādas tekstā lietotas valodas vienības nozīmes noteikšanai (VPSV 2007, 193). Nozīmju pretstats izpaužas tipiskos kontekstos, kuros antonīmiskie vārdu pāri tiek regulāri lietoti. Tā, piemēram, „To sajutu, kad lielākajā krievu laikrakstā netīšām izlasīju statistikas ziņu par *vīriešu* un *sieviešu* dzīves ilgumu, algu līmeņa atšķirībām” (Lilit, 05.2012.) un „*Vīrietim* nav jāklūst par *sievieti*, lai viņš būtu ļoti sievišķīgs, un tajā pašā laikā *sieviete* nav jābūt *vīrietim*.” (Lilit, 05.2012.) antonīmu pāris *vīrietis – sieviete* ir pretstatīts ar dažādu sintaktisko konstrukciju palīdzību, bet abos gadījumos konteksts kalpo, lai vienotu antonīmu pāri.

Pretstatījuma kontekstu var raksturot gan sintaktiski, gan semantiski. Sintaktiski kontekstu raksturo noteiktu saikļu lietojums, pretstatāmo vārdu lietojums noteiktās pozīcijās, arī pieturzīmes un teikuma struktūra. Semantiski pretstatījuma kontekstu raksturo noteiktas semantiskas attiecības gan starp pretstatītajiem vārdiem, gan pretstatāmo vārdu attiecības ar citiem vārdiem kontekstā. Pēc šīm pazīmēm var noteikt vairākus tipiskus pretstatījuma kontekstus.

A. Laua uzskata, ka tipiskie konteksti izmantojami par kritēriju, lai noteiktu, vai attiecīgajā vārdu pāri ar pretēju nozīmi realizējas vai nerealizējas antonīmiskas attiecības (Laua 1981, 208). Aprakstot tipiskos kontekstus, iespējams izveidot noteiktas formulas, ko var izmantot automatizētai antonīmu meklēšanai plašos tekstu korpusos. (Lobanova 2010, 1)

Apkopojot publicistikā lietotos antonīmus, var izšķirt šādus raksturīgus kontekstu tipus.

1. Pirmais tipiskais konteksts, kuru varētu saukt par **pretpolu kontekstu**, izceļ pretējos polus kopīgajā. Sintaktiski pretpolu kontekstam raksturīgi, ka antonīmus teikumā lietoti sakārtojuma sakarā un tos lielākoties atdala sakārtojuma vai šķiramie saikļi (*gan – gan, ne – ne, un, vai*), prievārdu savienojumi *no – līdz, , no – uz*, kā arī antonīmi lietoti kopā ar atkārtotiem vārdiem *bez – bez, kāds – kāds, kam – kam*. Piemēram, „Prasmīgs diriģents var nākt talkā, visu laiku regulējot – „te *klusāk!*”, „te *skaļāk!*”..” (Ir, 23.02.2012.), „Cik *tuvu* vai *tālu* jābūt, lai satiktos?” (Diena, 02.09.2010.), „Pašārstēšanās *plusi* un *mīnusi*” (NRA, 01.12.2010.), „*No nulles līdz virsotnēm*” (NRA, 06.12.2010.). Šis konteksta tips antonīmu pretstatīšanai pētāmajā materiālā ir visizplatītākais.

2. Otrais tipiskais konteksts, kuru varētu saukt par **tiešā pretstatījuma kontekstu**, raksturo divas parādības kā kontrastus. Katra no tām attiecas uz savu priekšmetu un veido

salikta sakārtota teikuma neatkarīgās daļas vai arī veido divus patstāvīgus teikumus. Gandrīz visos gadījumos antonīmi atdalīti ar komatu, lietoti saikļi *bet, un, toties*. Šis konteksts parādās tādos piemēros kā „Anna *aiziet*, problēmas *paliek*” (NRA, 12.11.2010.), „Par *maz* kustamies, par *daudz* ēdam” (NRA, 28.09.2010.), „Vai *bagāts* dara, kā grib, *nabags* – kā var?” (Ir, 15.03.2012.), „Tautas nobalsošanā neesot uzvarētāju. Toties zaudētāji gan naski piesakās paši.” (Ir, 23.02.2012.)

3. Trešais tipiskais konteksts, kuru varētu saukt par **raksturojošā pretstatījuma kontekstu**, divas dažādas parādības raksturo ar epitetiem, kas pauž kontrastus. Šajā kontekstā antonīmu atdalīšanai pieturzīmes pārsvarā nav lietotas. Piemēram, „Uzņēmēji prasa *lielu* stabilitāti par *maziem* nodokļiem” (NRA 25.09.10.) vai „*Viegls* kravinieks *smagam* bezceļam” (Auto Bild Latvija, 26.02.2011.).

4. Ceturto tipisko kontekstu var saukt par **nolieguma kontekstu** un to raksturo viena elementa noliegums, kas izslēdz viena antonīma nozīmi vai paspilgtina otra nozīmi uz pirmā nolieguma fona. Šim kontekstam raksturīgs partikulu *ne, nē* un saikļa *nevis, ne tikai – bet arī, nevis – bet gan* lietojums. Piemēram, „...viena galva *runā* visu krievu vārdā. Nav tā! Krieviem un latviešiem vajag drosmīgāk teikt: *nē*, tā viena vai divas galvas *nerunā* mūsu visu vārdā.” (Ir, 23.02.2012.), „Esmu domājusi, kāpēc mums nav diskusijas ne tikai par dzīves *sākumu*, bet arī par *beigām* – teiksim, par eitanāziju.” (Ir, 16.02.2012.), „Un izturēties pret viņu vajag *nevis* kā pret *stipru*, bet gan kā pret *vāju*.” (Lilit, 05.2012.); „Kādā brīdī sapratu, ka *traucēju*, *nevis palīdzu*.” (Mans Mazais, 04.2012.)

5. Piekto tipisko kontekstu varētu saukt par **alogisko kontekstu** un tajā viens antonīms izmantots, lai raksturotu otru antonīmu, vai arī abi antonīmi vienlaikus raksturo kādu parādību ārpus antonīmu pāra, radot alogisku vārdu savienojumu, piemēram, „*Sliktā labā* krīze” (NRA 26.10.10.), „*Trausluma spēks*” (Ir 25.11.10.) vai „*Mazais lielais* censonis” (Auto Bild Latvija, 30.08.2010.). Šis konteksta tips gan konstatēts tikai laikrakstu virsrakstos.

Konteksts var būt gan ļoti plašs, gan arī ļoti šaurs, galvenais, lai tajā būtu iespējams sastatīt antonīmu pāri. Piemēram, žurnāla raksta virsrakstā kontekstu var veidot tikai antonīmu pāris (kā „Darbs un bezdarbs” (Ilustrētā Junioriem, 05.2012.)), bet rakstā, kurā atspoguļota kāda jautājuma plašāka analīze, antonīmi var būt izvietoti atstatus viens no otra: „*Izaugsmes* posmos nodokļu ienākumi pieaug un dažādas sociālās izmaksas, piemēram, bezdarbnieku pabalsti, samazinās, radot pārspīlēti labvēlīgu priekšstatu par budžetu. Savukārt ekonomiskās *lejupslīdes* laikā notiek tieši otrādi – nodokļu ienākumi samazinās, sociālie maksājumi pieaug, un pat atbildīgi sastādīts budžets uz laiku var nonākt deficītā.” (Ir, 16.02.2012.) Kā var redzēt pēdējā piemērā, antonīmiskajā kontekstā var parādīties vairāk kā viens antonīmu pāris. Šajā gadījumā bez antonīmu pāra *izaugsme – lejupslīde* kontekstā ir

lietoti vēl trīs antonīmu pāri: *ienākumi – izmaksas, pieaug – samazinās, ienākumi – maksājumi*. Bieži vien, aprakstot pretējas parādības, paralēli tiek izmantoti vairāki atšķirīgi antonīmu pāri. Dažādi antonīmu pāri vienā kontekstā var paskaidrot viens otra nozīmi vai pastiprināt antonīmisko pretstatījumu.

Jo šaurāks ir konteksts un jo tuvāk kontekstā antonīmi atrodas viens otram, jo spilgtāk lasītājs var izjust pretstatījuma attiecsmes. Šaurākam kontekstam parasti arī spilgtāk izpaužas raksturīgās konteksta pazīmes. Piemēram, var salīdzināt antonīmu *maz – daudz* pretstatījumu šaurākā kontekstā „Ne par *daudz*, ne par *maz*” (Auto Bild Latvija, 30.08.2010.) un plašākā kontekstā „Pasaulē ir ļoti *daudz* lielu uzņēmumu, kuri var piegādāt vienveidīgu produkciju milzīgos apjomos, bet *maz* nelielu uzņēmumu, kuri var ražot ļoti dažādu augsti kvalitatīvu un pasaules standartiem atbilstošu produkciju nelielos apjomos, strauji mainot savu piedāvājumu atbilstoši pieprasījumam.” (Ir, 23.02.2012.)

Antonīmi pretstatījuma kontekstā bieži attiecas uz vienu un to pašu vārdu. Daudzos gadījumos šis vārds atkārtojas ar katru no antonīmiem, piemēram: „**Māksla piedzimt, māksla mirt**” (Ir, 16.02.2012.), „Mēs esam pelnījuši lepoties ar *savām formām* un cerēt, ka latviešu karavīri vairs nekad nevalkās *svešas formas*.” (Ir, 23.02.2012.). Reizēm atkārtota vārda vietā lietots šo vārdu apzīmējošs vietniekvārds vai vārda sinonīms: „Otrkārt, šī **izšķiršanās** bija *reāla*, kamēr šodien **tā** ir lielākoties *simboliska*.” (Ir, 16.02.2012.), „Ar „pareizajiem” kolēģiem, ja jūsu **uzskati** *nesakrīt*, labāk vienkārši nestrīdēties. Bet tāds priekšnieks nemaz nav peļams, ja vien jūsu **viedokļi** *ir līdzīgi*.” (Lilit, 05.2012.)

Antonīmiskajā kontekstā mēdz būt vārdi vai izteikumi, kas tieši norāda uz pretstatījumu: *tieši pretēji, divas galējības, divas puses, polarizēšana, pret, gluži pretēji*. Piemēram, „Tajā pašā laikā filma izgaismo arī citas cilvēciskas īpašības – vēlmi *idealizēt* vai, **gluži pretēji, demonizēt**.” (Ir, 23.02.2012.), vai „Guntis Berelis nosacīti iedala visus rakstītājus "**divās galējībās**" – *profesionāļos un diletantos*.” (Ir, 23.02.2012.)

Ne visos gadījumos ir iespējams aprakstīt pretstatījuma kontekstu. Piemēram, konteksts „Kā atdzesēt *karstu* tēju? Vajag ieslēgt datoru, pieslēgties tviterim un – hop! – tēja *auksta!*” (Ir, 23.02.2012.) neatbilst nevienam no tipiskajiem kontekstiem, taču tajā ir redzama saistība starp vārdiem *karsts – auksts*. Turklāt abi antonīmu pāra *auksts – karsts* vārdi ir saistīti ar vārdu *tēja*. Tas liek domāt, ka, analizējot plašāku antonīmisko kontekstu klāstu, iezīmētos vēl citi tipiskie konteksti.

Pētījumā konstatēti arī gadījumi, kad netālu viens no otra kontekstā parādās vārdi ar pretējām nozīmēm, taču tos nav iespējams sastatīt kā antonīmus. Tā kontekstā: „Profesionāļi *ir* ķertie, kuri raksta diendienā un grib to darīt. Diletants sēž savā kantorī vai tamlīdzīgi, un tad viņam piemetas fiksā ideja, viņš uzbliež gabalu, un tam varbūt pat *nav* nekādas vainas, taču

tad nospļaujas un gadu gadiem neko neraksta.” (Ir, 23.02.2012.) vārdi *ir* un *nav* attiecas uz nesaistītiem jēdzieniem, tādēļ šajā gadījumā tos nevar uzskatīt par antonīmiem.

Lielākajā daļā gadījumu, kad kontekstā netālu viens no otra parādās vārdi ar pretējām nozīmēm ir saskatāmas sastatījuma iespējas. Tas liecina, ka, lai izpaustos antonīmija, fakts, ka antonīmi tekstā parādās kopā, ir tikpat svarīgs, kā noteikts konteksta tips.

5. ANTONĪMU LIETOJUMS PUBLICISTIKĀ

Lai noskaidrotu antonīmijas izpausmes latviešu valodā, pētījuma gaitā no žurnāliem *Lilit*, *Ir*, *Ilustrētā Junioriem* un *Mans Mazais* tika ekscerpēti 175 teksta fragmenti, kuros konstatēti 210 pretstatu pāri. Materiāla analīzes gaitā papildus izmantoti arī antonīmu piemēri, kas konstatēti laikrakstu virsrakstos autores semestra darba pētījumā „Antonīmi laikrakstu virsrakstos” un kas ļauj vispusīgāk un precīzāk ilustrēt konkrētus antonīmijas gadījumus. Virsraksti, kuros konstatēti antonīmi, ekscerpēti no laikrakstiem *Diena* (ar pielikumiem *SestDiena* un *Kultūras Diena*), *Latvijas Avīze* un *Neatkarīgā Rīta Avīze Latvijai*, žurnāliem *Ir* un *Auto Bild Latvia*.

Publicistikas stils ir funkcionālais valodas paveids jeb stils, ko lieto plašsaziņas līdzekļos (VPSV 2007, 317), un tas ir visu valodas funkcionālo paveidu savdabīgs apvienojums (Liepa 2002, 181). „Publicistikas stilā izmanto gan zinātniskā, gan daiļliteratūras, gan sarunvalodas stila elementus, to raksturo aktualitāte, mērķtiecīgums, konkrētība, plašs mākslinieciskās izteiksmes līdzekļu lietojums, daudz īpašvārdu, plašāk pazīstamu terminu un profesionālismu. Publicistikas valoda ir daudzveidīga, tāpēc mūsdienu stilistikā to ne vienmēr uzskata par vienotu stilu.” (VPSV 2007, 317) Līdz ar to, analizējot antonīmus laikrakstu un žurnālu rakstos un to virsrakstos, ir iespējams sekot dažādos valodas slāņos nostiprinājušos antonīmu lietojumam.

Antonīmi bieži tiek lietoti kā stilistisks izteiksmes līdzeklis. Tie izceļ pretstatus, kāpina emocionālās iedarbības spēku (Laua 1981, 211). Antonīmus lieto gan publicistikas rakstos, gan to virsrakstos. „Līdzās attēliem virsraksti ir svarīgākie lasīšanas rosinātāji. Nosaukumus parasti ievēro vairāk nekā tekstus. Izšķirstot avīzi, virsraksti ir izlasīti vismaz divreiz vairāk nekā raksti. Virsraksti palīdz orientēties, tie sniedz satura norādi, etiķeti, īsu kopsavilkumu sagaidāmajai ziņai.” (Dimants, Mols 2009, 77) Virsrakstam jābūt trāpīgam, lai tas uzrunātu lasītāju. Lai to panāktu, tiek izmantoti arī dažādi valodas sniegtie līdzekļi.

Antonīmus laikrakstu virsrakstos izmanto, lai piesaistītu papildu uzmanību, kā arī pārsvarā gadījumu tie liecina par padziļinātu informācijas analīzi rakstā. Jēdzienu pretstatījums liek lasītājam iedziļināties, tas rosina domāšanas procesu. Antonīmiem virsrakstos piemīt daudz lielāka ekspresija, to pretstatījuma attieksmes izpaužas spilgtāk, jo pretstatījuma konteksts ir šaurāks nekā rakstos. Virsrakstos antonīmi parasti ir centrālais jēdzieniskais elements, turpretim plašākā kontekstā tiem bieži ir pakārtota nozīme. Tā virsrakstā „*Mazāk* ēst un *vairāk* strādāt!” (NRA, 04.11.2010.) viss konteksts ir balstīts uz *mazāk* – *vairāk* pretstatījumu, bet plašākā kontekstā bez antonīmiem *mazāk* – *vairāk* ir arī citi būtiski elementi: „...ja tu iebāz sev vairākus kubikdecimetrus zem ādas tikai tāpēc, lai

izskatītos *vairāk* sievietē, jo tev šķiet, ka esi *mazāk* sievietē, tā jau ir problēma.” (Lilit, 05.2012.)

Antonīmu pieminējums nereti rada pilnīguma, pabeigtības ilūziju, piemēram, „*Prāts un jūtīgums*” (Diena, 30.08.2010.), „Jūnijā budžeta grozījumi notika līdz baltkvēlei sakaitētā *iekšējā* un *ārējā* gaisotnē.” (Ir, 15.03.2012.) Atsevišķos gadījumos antonīmi virsrakstā norāda uz divu atšķirīgu viedokļu iztirzājumu vai kādas morālas dilemmas risinājumu raksta gaitā, piemēram, „*Drīkstēja vai nedrīkstēja* rādīt visiem?” (Diena, 06.08.2010.)

Antonīmi tiek izmantoti, lai ietekmētu lasītāju. To lietojums izceļ tādus kontrastus kā sociālu nevienlīdzību vai pretrunīgu rīcību: „*Daudz* bērniem solīja, *maz* deva” (Diena, 05.08.2010.). Antonīmu lietojumam mēdz būt ironiska nokrāsa („*Sliktā labā* krīze” (NRA, 26.10.2010.)), tos lieto, lai izteiktu paradoksālus, alogiskus apgalvojumus („*Svešie savējie*” (Ir, 16.09.2010.), „*Fantāzijas realitāte*” (NRA, 09.12.2010.)). Antonīmus izmanto arī, lai poetizētu tekstu: „*Trausluma spēks*” (Ir, 25.11.2010.).

Publicistikas tekstos antonīmi samērā bieži parādās dažādu sakāmvārdu frazeoloģisku vienību tiešos citātos vai pārfrāzējumos, piemēram, „Laiki *mainās*, vērtības *paliek*” (Latvijas Avīze, 11.09.2010.), „*Vīzu burkāns* un *pātaga*” (Diena, 24.01.2011.), „Imigrācijas likuma *graudi* un *pelavas*” (Ir, 20.01.2011.), „*Zivi*, kas pūst no *galvas*, *tīra* no *astes*” (NRA, 10.02.2011.), „*Ar vienu* roku *dod*, bet ar *otru atņem*” (Diena, 02.07.2010.), „*Tā* no *neglītā pīlēna* kļuva par *gulbi*..” (Mans Mazais, 04.2012.).

Antonīmi veidojas dažādos leksikas slāņos. Pētījumā konstatēti arī antonīmu pāri, kuros ir vismaz viens neliterārs elements. Virsrakstos „*Funkciju audīts: Vienu mīlē, otru drāž*” (NRA, 11.09.2010.) un „*Kam veiksmē, kam ķeza*” (Diena, 11.01.2011.) pretstatījumā izmantoti sarunvalodas vārdi *drāž* un *ķeza*.

Zināmas sakarības vērojamas arī antonīmu tematiskajā lietojumā. Bieži vienas tematikas rakstos var konstatēt vienu vai vairākus antonīmu pārus, kas regulāri atkārtojas. Piemēram, sieviešu žurnālos, kur daudzu rakstu tematika ir saistīta ar vīriešu un sieviešu attiecībām, regulāri tiek pretstatīts antonīmu pāris *sieviete – vīrietis*: „Līdz ar to *vīrieši* un *sievietes* – tās nav dažādas sugas.” (Lilit, 05.2012.), „*Vīrietim* nav jāklūst par *sievieti*, lai viņš būtu ļoti sievišķīgs, un tajā pašā laikā *sievietei* nav jābūt *vīrietim*.” (Lilit, 05.2012.)

Vairākos rakstos, kur skarta egoisma tēma, atkārtojas antonīmu pāri *cits – pats, citu – savs*: „Egoismu ierasts nosodīt tā vienkāršā iemesla dēļ, ka no egoista kaut ko izspiest var tikai tad, kad viņam *pašam* gribas kādu apdāvināt, nevis tad, kad to vēlas kāds *cits*.” (Lilit, 05.2012.), „Viņš visu notiekošo vērtē no *sava*, nevis no *citu* izdevīguma viedokļa.” (Lilit, 05.2012.)

Sporta ziņās un rakstos par sporta tematiku atkārtojas tādi antonīmu pāri kā *uzvara – zaudējums, uzvarēt – zaudēt, vīri – dāmas*: „*Vīri uzvar, dāmas zaudē*” (Diena, 08.12.2010.), „*Uzvara un zaudējums*” (NRA, 11.11.2010.). Antonīmu pāris *uzvarētāji – zaudētāji* vairākkārt lietots rakstos par politiku: „Tautas nobalsošanā neesot *uzvarētāju*. Toties *zaudētāji* gan naski piesakās paši.” (Ir, 23.02.2012.), „Diemžēl sliktais, kāpēc, manuprāt, pēc šī referenduma neviens īsti nav *uzvarētājs*, bet visi esam kaut kādā ziņā *zaudētāji*, ir tas, ka šādas sadursmes vienmēr izraisa polarizēšanu.” (Ir, 23.02.2012.) Rakstos par politiku lietoti arī antonīmu pāri *par – pret, pilsoņi – nepilsoņi, latvieši – nelatvieši*: „Vēl pagājušā gada nogalē nācās dzirdēt koalīcijas pārstāvju satrauktās prognozes, ka „*pret*” balsotāju skaits varētu būt gandrīz vienāds ar „*par*” balsotāju skaitu.” (Ir, 23.02.2012.), „To var uzcelt tikai *latvieši* un *nelatvieši* kopā.” (Ir, 16.02.2012.), „...pēc vajadzības jaucot un mainot vietām jēdzienus „*iedzīvotāji*”, „*pilsoņi*”, „*balstiesīgie*”, „*balsojušie*” un pieraujot klāt arī „*nepilsoņus*”.” (Ir, 23.02.2012.)

Ekonomisku problēmu aprakstīšanai izmanto antonīmu pārus *izaugsme – lejupslīde, pirkt – pārdot, piedāvājums – pieprasījums*: „Straujākā ekonomikas *lejupslīde* notika 2009.gada pirmajā pusē, kad valsts tēriņu samazināšana vēl nebija pat īsti sākusies, bet *izaugsme* atsākās 2009.gada pēdējā ceturksnī.” (Ir, 15.03.2012.), „Tas kļūst arvien grūtāk, ja kādreiz viss grozījās ap "*pirkt – pārdot*", tagad vairāk ir saistīts ar ražošanu.” (Ir, 16.02.2012.), „Pasaulē ir ļoti daudz lielu uzņēmumu, kuri var piegādāt vienvēidīgu produkciju milzīgos apjomos, bet maz nelielu uzņēmumu, kuri var ražot ļoti dažādu augsti kvalitatīvu un pasaules standartiem atbilstošu produkciju nelielos apjomos, strauji mainot savu *piedāvājumu* atbilstoši *pieprasījumam*.” (Ir, 23.02.2012.)

Šādu tendenci antonīmu lietojumā varētu skaidrot ar to, ka daudzu jomu terminoloģijā ir izmantoti pretējas nozīmes vārdi. Lietojot tos vienotā kontekstā, tie kļūst par antonīmiem.

6. RAKSTURĪGĀKIE ANTONĪMU PĀRI PUBLICISTIKĀ

Pētot publicistikā konstatētos pretstatu pārus un sastatot tos ar teorētiskajām nostādnēm, var secināt, ka visos gadījumos nav iespējams precīzi definēt, kuri vārdu pāri ir uzskatāmi par antonīmiem un kuri nav. Taču atkarībā no dažādu pazīmju piemētibas var runāt par spēcīgāk vai vājāk izteiktu antonīmiju. Lai noteiktu antonīmijas pakāpi, antonīmu pāriem nepieciešams izvērtēt vairākus faktorus:

- 1) antonīmu pāra **atkārtošanās biežums** vienotā antonīmiskā kontekstā: jo biežāk antonīmu pāris atkārtojas, jo spēcīgākas antonīmiskās attieksmes starp vārdiem antonīmu pāri;
- 2) **semantisko attiecību struktūra**: jo lielāka ir pretstatīto vārdu nozīmes atbilsme kādam no antonīmisko attieksmju veidiem, jo izteiktāka antonīmija starp vārdiem;
- 3) **morfoloģiskais raksturojums**: antonīmu piederība vienai vārdšķirai kā arī dažādas morfēmiskās uzbūves īpatnības var liecināt par izteiktāku vai mazāk izteiktu antonīmiju.

Pētījumā konstatēti vairāki antonīmu pāri, kuri ekscerpētajos publicistikas tekstos parādās biežāk nekā citi antonīmi. Tātad antonīmiskās attieksmes starp tiem uzskatāmas par spēcīgi izteiktām. Visi no šiem antonīmu pāriem ir uzskatāmi par kanoniskiem antonīmiem, tas ir, viens pretstats antonīmu pāri ir izsecināms no otra bez pretstatījuma konteksta. Turklāt raksturīgi, ka šādiem antonīmiem ir daudz radniecīgu antonīmu pāru, kas nozīmes ziņā ir tieši saistīti ar konkrēto antonīmu pāri.

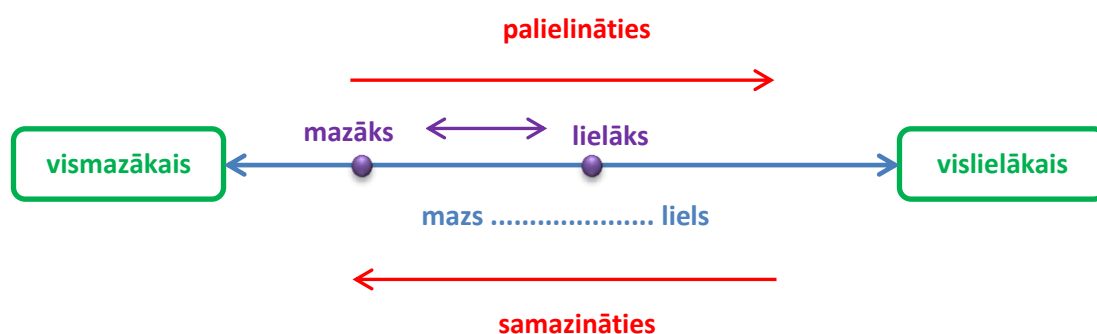
6.1. Antonīmiskās attieksmes starp jēdzieniem ‘*liels*’ – ‘*mazs*’

Antonīmu pāris *liels – mazs* ir ekscerpētajā materiālā visbiežāk lietotais antonīmu pāris. Nozīmes ziņā ar šo pāri cieši saistīts ir adverbu pāris *daudz – maz*, kur *daudz* nozīmē ‘1. nenoteikts, samērā *liels* daudzums; nenoteikts daudzums, mērs, 2. samērā *lielā* daudzumā, ar lielu intensitāti’ (salīdzinājumam: *liels* – ‘ievērojams pēc apjoma, skaita, ilguma, tāds kas pārsniedz parasto arī vajadzīgo’), bet *maz* – ‘1. nedaudz, nepietiekami, 2. neliels skaits daudzums’ (LVV 1987, 467) (salīdzinājumam: *mazs* ‘1. skaita ziņā, pēc skaitliskās vērtības neliels. 2. neliels pēc vērtības, izmēriem.’ (LVV 1987, 469)

No 210 konstatētajiem antonīmijas gadījumiem antonīmu pāris *liels – mazs* lietots 8 gadījumos (piemēram: „Mīts, pēc uzņēmuma īpašnieka domām esot arī tas, ka pasaule ir liela, Latvija maza, un nevienam mūs tur nevajag.” (Ir, 23.02.2012.)). Antonīmu pāris *daudz – maz* ir lietots 5 gadījumos (piemēram: „Jaunizstrādātais Nacionālās attīstības plāns izsaucis asu kritiku – *daudz* iekonservētas frāžainības, *maz* konkrētības.” (Ir, 15.03.2012.)). Bez tam ekscerpētajā materiālā konstatēti vēl 10 gadījumi, kad lietoti ar *liels – mazs* un *daudz – maz* nozīmes ziņā cieši saistīti pretstatu pāri: *izaugsme – lejupslīde*, *pieaugt – samazināties*, *pieaugt – sarukt*, *liels – neliels un milzīgs – neliels*, *pārpalikums – iztrūkums*, *mazāk – vairāk*, *mazākums – vairākums*, *lielāks – mazāks*, *palielināties – samazināties*.

Antonīmu pāri *liels – mazs* un *daudz – maz* ir gradējami antonīmi. Izpratne par mainīgu lielumu vai daudzumu ir visu gradējamo antonīmu nozīmes pretstatījuma pamatā, tādēļ šos antonīmu pārus var uzskatīt par vieniem no pamata pretstatiem latviešu valodā. Antonīmu *liels – mazs* pretstatījuma attiecības ir kanoniskas, par to liecina gan šī antonīmu pāra lietojuma biežums, gan „Latviešu valodas vārdnīcā” atrodamā norāde, ka vārda *liels* pretstats ir *mazs* (LVV 1987, 442).

Ar *liels – mazs* saistītie antonīmu pāri ir lietvārdi, īpašības vārdi, darbības un apstākļa vārdi. Interesanti, ka no *liels – mazs* un *daudz – maz* atvasinātu antonīmu pāru pretstatījumā var izpausties gandrīz visi antonīmiskā pretstatījuma tipi. Šos pretstatu tipus un to savstarpējās attiecības var ilustrēt grafiski. (skat. 6.1.1. attēlu)

6.1.1. attēls. Antonīmiskās attiecības starp antonīmiem, kas atvasināti no antonīmu pāra *liels – mazs*

Antonīmu pāri *liels – mazs* saista gradējamas antonīmiskas attiecības. Šos antonīmus nosacīti var izvietot uz vienas ass, kas raksturo mainīgu lielumu. *Liels* un *mazs* ir relatīvi jēdzieni, tādēļ asi, kas apzīmē lielumu nevar uztvert matemātiski. Tā piemēram, *mazs* zilonis

lieluma ziņā atšķiras no *maza* zvirbuļa, taču vārda *mazs* apzīmētais lielums katrā atsevišķā gadījumā ir relatīvs attiecīgajai izpratnei par vārdu *liels*: *mazs* zilonis ir *mazs* salīdzinājumā ar *lielu* ziloni, bet *mazs* zvirbulis ir *mazs* salīdzinājumā ar *lielu* zvirbuli. Starp jēdzieniem *liels* un *mazs* ir iespējamās pārejas pakāpes, piemēram, var būt tāds zilonis, kurš nav ne *mazs*, ne *liels*. Tā piemērā: „Ja *mazai* valodai pieliek klāt *lielu* un spēcīgu valodu, tai ir tendence dominēt.” (Ir, 23.02.2012.) *mazs* un *liels* raksturo dažādas pozīcijas uz valodu „lieluma” ass, bet starp tiem ir iespējamās vēl citas pozīcijas, piemēram, vidēja „lieluma” valodas.

Lai arī vārdi *liels* un *mazs* ir gradējami antonīmi, to komparatīva un superlatīva formas izsaka atšķirīgas antonīmiskas attieksmes. Attieksmes starp *liels* un *mazs* komparatīva formām *lielāks* un *mazāks* šajā modelī ir konversīvas. Tās var ilustrēt kā attieksmes starp jēdzieniem X un Y, kurus raksturo jebkuri divi punkti uz „lieluma” ass. Ja X ir *lielāks* par Y, un Y ir *mazāks* par X, tad var teikt, ka attieksmes no X skatu punkta var izteikt ar *lielāks*, bet attieksmes no Y skatu punkta var izteikt ar *mazāks*. Tiesa, attieksmes starp *lielāks* un *mazāks* mainās, piemēram, ja salīdzinājums tiek veidots attiecībā pret kādu trešo punktu (piemēram, Z), kas atrodas starp X un Y. Tādā gadījumā attieksmes starp *lielāks* un *mazāks* var drīzāk raksturot kā virziena antonīmiju, jo tās apraksta X un Y atrašanās vietu uz „lieluma” ass attiecībā pret Z. Virziena attieksmes starp *lielāks* un *mazāks* parādās piemērā: „Es domāju, ka drīz arī motorīņu varēs ielikt, kas pumpē, pumpē, pumpē visu laiku, un tu varēsi ar pulti sev uztaisīt *lielāku* vai *mazāku* locekli atkarībā no tā, kāda tev būs pašsajūta.” (Lilit, 05.2012.)

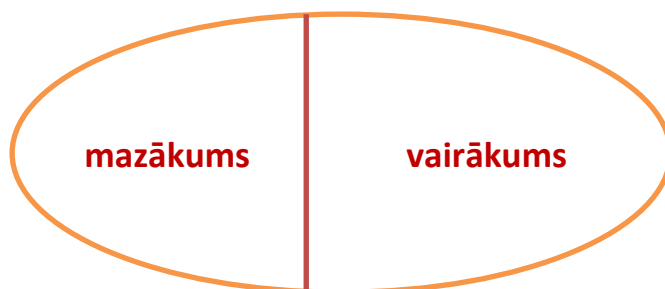
Savukārt superlatīva forma izsaka diametrālas attieksmes: *vislielākais* un *vismazākais* ir galējie punkti jeb poli, kas atrodas pretējos „lieluma” ass galos. Tieši tāpat antonīmisko attieksmju veids mainās arī *maz* – *daudz* komparatīva un superlatīva formām. Piemērā „Eiropā darbu *vismazāk* kavē Spānijā, visvairāk – Latvijā un Lietuvā” (Diena, 19.10.2010) var iztēloties darba kavēšanas „daudzuma” skalu, kurā Spānija ieņem galējo „maza daudzuma” pozīciju *vismazāk*, bet Latvija un Lietuva ieņem galējo „liela daudzuma” pozīciju *visvairāk*.

No *liels* – *mazs* atvasinātie darbības vārdi *palielināties* – *samazināties* veido reversīvu antonīmu pāri un tie raksturo pretēja virziena pārmaiņu pa „lieluma” asi. Piemēram, teikumā „Taču tā rezultātā skaņa nekļūst augstāka, kā varētu likties, bet gan samazinās zemo frekvenču īpatsvars un palielinās augsto frekvenču īpatsvars.” (Ilustrētā Junioriem, 05.2012) antonīmi *palielinās* – *samazinās* raksturo pretēja virziena pārmaiņas pa frekvenču īpatsvara „lieluma” asi. Reversīvas attieksmes izsaka arī antonīmiem *palielināties* – *samazināties* sinonīmisku antonīmu pāris *pieaugt* – *sarukt* (piemēram: „...tā vietā apcer globālo tendenci, ka grāmatu metieni *sarūk*, bet to nosaukumu skaits *pieaug*, tā ka varot pienākt laiks, kad katram rakstniekam būšot viens vienīgs lasītājs.” (Ir, 23.02.2012)) un nozīmes ziņā attālāks antonīmu pāris *izaugsme* – *lejupslīde* (piemēram: „Straujākā ekonomikas *lejupslīde* notika 2009.gada

pirmajā pusē, kad valsts tēriņu samazināšana vēl nebija pat īsti sākusies, bet *izaugsme* atsākās 2009.gada pēdējā ceturksnī..” (Ir, 15.03.2012.).

Reversīvas attieksmes parādās arī pretstatot *pieaugt – samazināties*. Šāds pretstatījums ekscerpētajā materiālā parādās divas reizes, taču antonīmiskās attieksmes starp vārdiem *pieaugt – samazināties* būtu vērtējamās kā vājāk izteiktas. Lai arī semantiski šo vārdu pretstatījums varētu būt pamatots (*pieaugt* ‘palielināties’ (LVV 1987, 609) – *samazināties* ‘kļūt mazākam’ (LVV 1987, 699)), katrs no tiem veido citu, morfoloģiski precīzāku, antonīmu pāri: *palielināties – samazināties* (no *liels – mazs*) un *pieaugt – sarukt* (no *augt – rukt*).

No antonīmiem *maz – daudz* ir atvasināts antonīmu pāris *vairākums – mazākums*: „Arī tie neuzņēmīgie, vājie un bailīgie, paslinkie un nodevīgie ir *mazākumā*, taču pamanās sabojāt dzīvi *vairākumam*.” (Lilit, 05.2012.) *Mazākums* ‘mazākā daļa’ (LVV 1987, 468) un *vairākums* ‘skaita ziņā lielākā daļa’ (LVV 1987, 837) veido komplementāras antonīmiskas attieksmes, jo sadala kādu kopumu divās savstarpēji izslēdzošās daļās: tas, kas nav *vairākumā*, ir *mazākumā* un otrādi. Antonīmiskās attieksmes starp antonīmiem *vairākums – mazākums* ilustrētas 6.1.2. attēlā.

**6.1.2. attēls. Antonīmiskās attieksmes starp komplementāriem antonīmiem
*vairākums – mazākums***

Vārdam *liels* pretstatīts arī vārds *neliels*: „Pasaulē ir ļoti daudz *lielu* uzņēmumu, kuri var piegādāt vienvēdīgu produkciju milzīgos apjomos, bet maz *nelielu* uzņēmumu, kuri var ražot ļoti dažādu augsti kvalitatīvu un pasaules standartiem atbilstošu produkciju nelielos apjomos, strauji mainot savu piedāvājumu atbilstoši pieprasījumam.” (Ir, 23.02.2012.) Antonīmisko attieksmju tips starp pretstatu pāri *liels – neliels* nav precīzi nosakāmas. Pretstatot vārdam *liels* vārdu *neliels*, kas nozīmē ‘tāds, kas nav *liels*’ (LVV 1987, 506), veidojas šķietami komplementāras antonīmiskas attieksmes, jo no vārda *neliels* loģiski izriet vārda *liels* noliegums. Latviešu valodā vārds *neliels* ir sinonīms vārdam *mazs* (LVS SV 1998,

219), tādēļ antonīmiskās attiecības starp *liels* – *neliels* ir vienlaikus līdzīgas attiecībām starp *liels* – *mazs*, kas ir gradējamas. *Neliels* bieži tiek uzvertts arī kā vidējs jēdziens starp *liels* un *mazs*. Tādā gadījumā, var teikt, ka pretstatījums starp *liels* un *neliels* ir vājāk izteikts, jo *neliels* neizsaka galējo iespējamo pretstatu.

Vāji izteiktas ir pretstatījuma attiecības starp vārdiem *milzīgs* – *neliels*: „Pasaulē ir ļoti daudz lielu uzņēmumu, kuri var piegādāt vienveidīgu produkciju *milzīgos* apjomos, bet maz nelielu uzņēmumu, kuri var ražot ļoti dažādu augsti kvalitatīvu un pasaules standartiem atbilstošu produkciju *nelielos* apjomos, strauji mainot savu piedāvājumu atbilstoši pieprasījumam. (Ir, 23.02.2012.) *Milzīgs* nozīmē ‘ļoti liels (pēc apjoma, intensitātes, kvalitātes)’ (LVV 1987, 484), bet *neliels* nozīmē ‘tāds, kas nav *liels*’ (LVV 1987, 506). Arī šajā gadījumā *neliels* neizsaka galējo iespējamo pretstatu vārdam *milzīgs*.

Lietvārdi *pārpalikums* – *iztrūkums* ir virziena antonīmu pāris, kas izsaka novirzi no vienveidīgas virsmas: „Pēc šā rādītāja valstīm izaugsmes gados būtu jāveido *pārpalikums*, lai tās varētu kompensēt budžeta *iztrūkumu* liesos laikos.” (Ir, 16.02.2012.).

6.2. Antonīmiskās attiecības starp jēdzieniem ‘*būt*’ – ‘*nebūt*’

Būt – *nebūt* ir viens no pamatpretstatiem, kas visbiežāk tiek lietots gan ikdienas runā, gan arī pētījumā apskatītajos publicistikas tekstos. Publicistikas tekstos konstatēti 8 gadījumi, kad vienotā kontekstā pretstatītas dažādas *būt* – *nebūt* formas: *ir* – *nav* (Ir, 15.03.2012.; Lilit, 05.2012.), *esot* – *neesot* (Ir, 23.02.2012.), *esam* – *neesam* (Ir, 23.02.2012.), *nav* – *esam* (Ir, 23.02.2012.), *būtu* – *nebūtu* (Ir, 16.02.2012.).

Antonīmi *būt* – *nebūt* ekscerpētajā materiālā lietoti gan patstāvīgā, gan palīgvārda nozīmē. Patstāvīgā nozīmē *būt* – *nebūt* izsaka eksistences vai piederības apstiprinājumu vai noliegumu: „*Būs* medaļa, *nebūs* bārdas” (Diena, 10.08.2010.), „Mums *ir* maize vēl divām dienām, bet *nav* medikamentu.” (Ir, 23.02.2012.). Savukārt palīgvārda nozīmē *būt* – *nebūt* izsaka kāda cita kontekstā iekļauta jēdziena apgalvojumu vai noliegumu: „Saskaņas centra līderis Nils Ušakovs piebalsoja, ka *neesot svarīgi*, cik cilvēku balsoja "pret", *svarīgākais esot*, ka "tik daudzi" balsojuši "par". (Ir, 23.02.2012.).

Būt – *nebūt* ir vienas saknes antonīmi, kur viens no vārdiem ir atvasināts ar piedēkli *ne-*. Taču *būt* ir neregulārs verbs, tādēļ gan apgalvojuma, gan nolieguma formai latviešu valodā tagadnes un pagātnes formas ir veidotas fonētiski pilnīgi vai daļēji atšķirīgiem celmiem (*esmu* – *neesmu*, *esi* – *neesi*, *ir* – *nav*, *biju* – *nebiju*, *biji* – *nebiji*, *bija* – *nebija*, *būs* –

nebūs) (Paegle 2003, 110). Tādēļ kontekstā *būt – nebūt* var parādīties dažādās supletīvās formās. Piemēram, teikumos „Diemžēl sliktais, kāpēc, manuprāt, pēc šī referenduma neviens īsti *nav* uzvarētājs, bet visi *esam* kaut kādā ziņā zaudētāji, ir tas, ka šādas sadursmes vienmēr izraisa polarizēšanu.” (Ir, 23.02.2012.) un „Mums *ir* maize vēl divām dienām, bet *nav* medikamentu.” (Ir, 23.02.2012.) ir pretstatītas dažādas *būt – nebūt* formas: *nav – esam* un *ir – nav*. Vārda *nebūt* 3. personas tagadnes formai *nav* vairs nav iespējams identificēt piedēkli *ne-*, taču vēsturiski arī šī forma ir atvasinājums ar piedēkli *ne-*. Tā radusies kā saīsinājums no senāka *navaid* < *nevoid* (kas aizstājis agrāko *neir(a)* (salīdzinājumam: leišu *nèèrà* < *neyrà*)) (Karulis 2001, 620).

Atšķirībā no daudziem citiem vienas saknes darbības vārdu atvasinājumiem ar piedēkli *ne-*, *būt – nebūt* antonīmiskās attieksmes ir izteikti komplementāras un valodā nostiprinājušās.

Pētāmajā materiālā tika konstatēts viens *būt – nebūt* radniecīgs antonīmu pāris *iedomāts – esošs*: „Tikai tad, ja savu *iedomāto*, *esošo* vai citu iestāstīto aizvainojumu varam pārspēt cilvēciskā piedošanā..” (Ir, 23.02.2012.).

6.3. Antonīmiskās attieksmes starp jēdzieniem ‘*sieviete*’ – ‘*vīrietis*’

Antonīmu pāri, kuru nozīmes pretstatījuma pamatā ir pretēja dzimuma sēma un kuru nozīmi var reducēt uz antonīmu pāri *sieviete – vīrietis*, ir vieni no pētāmajā materiālā biežāk sastopamajiem antonīmiem: no 210 atlasītātajiem antonīmu pāriem, pretēja dzimuma nozīme ir 15 gadījumos, piecos no tiem pretstatīti vārdi *sieviete – vīrietis* (Lilit 05.2012.). Lai arī ārpus konteksta *vīrietis* visdrīzāk ir vienīgais vārds, ko pretstata vārdam *sieviete*, un tos var uzskatīt par kanoniskiem antonīmiem, latviešu valodā antonīmisko attieksmju tips starp vārdiem *sieviete – vīrietis* ir grūti nosakāms. Gan vārdam *sieviete*, gan vārdam *vīrietis* ir iespējamās 2 nozīmes, un atkarībā no konteksta šie vārdi var veidot vairākas atšķirīgas antonīmiskas attieksmes. Pirmā nozīme vārdam *sieviete* ir ‘persona, kas dzimuma ziņā ir pretstats vīrietim’ (LVV 1987, 728), un pēc šīs nozīmes *sieviete* ir antonīms vārdam *vīrietis* (nozīmē ‘cilvēks, kas pēc dzimuma ir pretējs sievietei’ (LVV 1987, 863)) un starp šiem vārdiem ir komplementāras antonīmiskas attieksmes. Otrā nozīme ir ‘pieaugusi šī dzimuma pārstāve atšķirībā no meitenes vai pusaudzes’ (LVV 1987, 728), un pēc šīs nozīmes vārdu *sieviete* ir iespējams pretstatīt, piemēram, vārdam *meitene*. Līdzīgi arī vārdam *vīrietis* nozīmē ‘pieaudzis šī dzimuma cilvēks’ (LVV 1987, 863) var pretstatīt, piemēram, vārdu *zēns*.

Pretstatījuma *sieviete – meitene* un *vīrietis – zēns* pamatā ir atšķirīga vecuma nozīme, līdz ar to šādi antonīmu pāri būtu uzskatāmi par diametrāliem virziena antonīmiem. Tiesa, ekscerpētajā materiālā šādi antonīmu pāri netika konstatēti, tādēļ nav pietiekama pamata, lai izvērtētu to antonīmiskās attiecības.

Bez antonīmu pāra *sieviete – vīrietis* pretēja dzimumam nozīme konstatēta šādos antonīmu pāros: *sieva – vīrs* (Ir, 23.02.2012), *mamma – tētis* (Mans Mazais, 05.2012.), *brālis – māsa* (Mans Mazais, 04.2012.), *supersieviete – supervīrietis* (Lilit, 05.2012.), *sievišķība – vīrišķība* (Lilit, 05.2012.), *māte – tēvs* (Lilit, 05.2012.), *sievišķīgs – vīrišķīgs* (Lilit, 05.2012.), *meitenītes – puikas* (Ilustrētā Junioriem, 05.2012.), *dāmas – kungi* (Ilustrētā Junioriem, 05.2012.), *dēli – meitas* (Ilustrētā Junioriem, 05.2012.). Lai arī visiem šiem vārdiem piemīt pretēja dzimuma sēma, daļai no tiem antonīmiskās attiecības atšķiras no attiecībām starp vārdiem *vīrietis – sieviete*.

Antonīmu pāris *sieva – vīrs* ekscerpētajā materiālā ir pretstatīts kontekstā: „Pat nerunāsim par starpnacionālu aizvainojumu – ja ģimenē *vīrs* vai *sieva* par kaut ko apvainojas vai darba vietā – o, cik ilgi tas var iet!” (Ir, 23.02.12) Šajā gadījumā vārda *sieva* nozīme ‘precējusies sieviete, sieviete attiecībā pret savu vīru’ (LVV 1987, 728) pretstatīta vārda *vīrs* nozīmei ‘vīrietis attiecībā pret sievieti, ar kuru viņš dzīvo laulībā’ un starp šiem antonīmiem ir konversīvas attiecības. Taču citā kontekstā attiecības starp tiem var būt arī komplementāras, ja vārds *sieva* ar nozīmi ‘sar. sieviete’ (LVV 1987, 728) ir pretstatīts vārdam *vīrs* ar nozīmi ‘vīrietis’ (LVV 1987, 863). Komplementārs nozīmes ‘sieviete’ un ‘vīrietis’ pretstatījums ir arī arī antonīmu pāra *dāmas – kungi* antonīmisko attiecību pamatā, piemēram: „Toties meitenītes atdalās no grupas, jo dzīvo vienatnē, izvairoties ne tikai no gepardu "*kungiem*", bet arī citām "*dāmām*.” (Ilustrētā Junioriem, 05.2012.) Gan *dāmas – kungi*, gan *vīri – sievas* tiek lietoti, lai raksturotu noteiktu jēdzienu (koru, sporta disciplīnu u.c.) dalījumu pēc dzimuma. Iespējams tādēļ, šos antonīmu pārus mēdz jaukt. Tā piemēram, sporta ziņu virsrakstā „*Dāmām* pirmā, *vīri* turpina” (NRA, 14.08.2010.) vārdam *dāmas* pretstatīts vārds *vīri*.

Starp vārdiem *brālis – māsa* ir konversīvas attiecības. Vārdu pāri *supersieviete – supervīrietis*, *sievišķība – vīrišķība*, *meitenītes – puikas* ir komplementāri antonīmi. Arī *māte – tēvs*, *mamma – tētis* un *dēli – meitas* ir komplementāri antonīmi, taču to nozīmēs ir arī konversīvas attiecības pret kādu trešo elementu. *Māte*, *mamma* ir sieviešu dzimuma vecāki attiecībā pret bērnu, tāpat *tēvs*, *tētis* ir vīriešu dzimuma vecāki attiecībā pret bērnu, bet *dēls* ir vīriešu dzimuma bērns un *meita* ir sieviešu dzimuma bērns attiecībā pret vecākiem. Tādēļ komplementārās attiecības šajos antonīmu pāros, tāpat kā pāri *sieviete – vīrietis* nav spilgti izteiktas. Par to liecina arī fakts, ka viena antonīma noliegums šajos pāros automātiski nav otra apgalvojums. Piemēram, no noliegums ‘tas nav *vīrietis*’ nevar izdarīt viennozīmīgu

secinājumu, ka ‘„tas” ir *sieviete*’, jo ir iespējams, gan, ka ‘tas ir *zēns*’, gan, ka ‘tas ir *kaut kas cits*’. Turpretim izteikti komplementāriem antonīmiem šādi nolieguma izteikumi ir viennozīmīgi, tā piemēram, no nolieguma ‘tas nav *pareizi*’ izriet tikai ‘tas ir *nepareizi*’.

Attieksmes starp antonīmiem ar dzimuma nozīmi ir plaši interpretējamas arī angļu un krievu valodās. J. Апреšjans uzskata, ka antonīmi ar dzimuma nozīmi ir iedalāmi atsevišķā grupā, jo attieksmes starp tiem neatbilst nevienam no antonīmisko attieksmju veidam (Апресян 1974, 299). Angļu valodā spilgtākais pretstats ir starp vārdiem *male – female*, kas nosauc dzimuma kategorijas un tradicionāli tiek uzskatīti par komplementāriem antonīmiem. Taču A. Krūzs norāda, ka šajā antonīmu pāri pilnībā nevar realizēties neviens no antonīmisko attieksmju veidiem. To var pieskaitīt tādiem antonīmiem kā *debesis – elle, jiiņ – jaņ*, un šādiem pretstatiem bieži ir dziļa kultūrvēsturiska nozīme (Cruse 1997, 225).

Šajā pētījumā atlasītie antonīmi ar dzimuma nozīmi pārsvarā ir lietvārdi, ir viens īpašības vārdu pāris: *sievšķīgs – vīrišķīgs*. Visi šajā pētījumā atlasītie antonīmu pāri ar dzimuma nozīmi ir dažādu sakņu vārdi. To var skaidrot ar to, ka šos vārdus nevar atvasināt ar priedēkli *ne-*, jo, piemēram, vārda *vīrietis* nozīmi nevar izteikt ar noliegumu *ne-sieviete*. Izņēmums varētu būt vienīgi īpašības vārdu pāris *sievšķīgs – vīrišķīgs*, kur no nolieguma *ne-sievšķīgs* var izsecināt *vīrišķīgs* un otrādi. Attiecīgi starp šiem vārdiem komplementārās attieksmes ir visizteiktākās. Latviešu valodā vārdus ar dzimuma nozīmi nav pieņemts atvasināt arī ar citiem priedēkļiem. No pētījumā atlasītajiem antonīmu pāriem ar dzimuma nozīmi neviens nav atvasināts ar priedēkļiem, bet vienā pāri abi vārdi atvasināti ar prefiksālu elementu *super-*: *supersieviete – supervīrietis*. Vienā pāri vārdam pretstatīts tā antonīms deminutīvā: *puikas – meitenītes*.

Iepriekš pētot antonīmus laikrakstu virsrakstos tika konstatēts arī vietniekvārdu pāris ar pretēja dzimuma nozīmi: *viņš – viņa*. Šajā gadījumā ir pretstatīti vienas saknes vārdi, kam ir pretējas nozīmes galotnes. Pretēja dzimuma nozīmi var veidot arī pievienojot vārdam attiecīgu izskaņu, piemēram *vecis – vecene, kaimiņš – kaimiņiene*, arī dzīvnieku mātītīšu nosaukumi: *lācis – lācene, lauva – lauvene*. No šiem piemēriem redzams, ka latviešu valodā ir iespējama arī izskaņas antonīmija gadījumos, kad vārda izskaņa izsaka pretēja dzimuma nozīmi. Taču bez tālākiem pētījumiem ir grūti spriest, cik izteikta ir antonīmija starp šāda tipa antonīmiem. Visdrīzāk tie nebūtu uzskatāmi par kanoniskiem antonīmiem.

6.4. Antonīmiskās attieksmes starp jēdzieniem ‘jauns’ – ‘vecs’

Antonīmu pāris *jauns – vecs* ir vēl viens no pamatpretstatiem, kas bieži parādās apskatītajos publicistikas tekstos. Antonīmu pāris *jauns – vecs* 1 reizi konstatēts laikrakstu un žurnālu rakstos („Tātad toreiz es biju kā *veca* sieviete, bet tagad esmu kā *jauna* sieviete.” (Ir, 23.02.2012.)) un 6 reizes – laikrakstu virsrakstos (piemēram: „*Jaunas* tradīcijas un *vecas* atrunas” (Diena, 27.01.2011.)). Vārdiem *vecs* un *jauns* piemīt atšķirīga vecuma nozīme. To pretstatījuma pamatā ir gradējamas antonīmiskas attieksmes. Starp *jauns – vecs* superlatīva formām *jaunākais – vecākais* veidojas diametrālas antonīmiskas attieksmes: „Cīņa par vietu ģimenē. *Vecākais* pret *jaunāko*” (Mans Mazais, 04.2012.).

Publicistikas tekstos konstatēti vēl vairāki gadījumi, kad lietoti antonīmi ar atšķirīga vecuma nozīmi. Piemēram, tekstā „Vai šogad uz leģionāru atceres pasākumu ies *jauniete* un *sirmgalve*, kuru konflikts pērn kļuva par galveno 16.marta ziņu?” (Ir, 15.03.2012.) ir pretstatīti lietvārdi *jauniete – sirmgalve*. Lai arī šiem vārdiem ir skaidri izteikta atšķirīga vecuma nozīme, semantisko attieksmju tips starp tiem ir grūti nosakāmas, jo šo vārdu nozīmes pamatā ir jēdziens ‘sieviete’, nevis *vecs* vai *jauns*. Šo vārdu pretstatījums ir atkarīgs no konteksta, tādēļ antonīmiskās attieksmes starp tiem var uzskatīt par vājām. Tieši tādas pašas semantiskās attieksmes pastāv arī starp *jaunieši – gados vecie cilvēki*, tikai šajā gadījumā vārdam *jaunieši* ir pretstatīti trīs vārdi, kas kopā izsaka pretēju nozīmi: „...*gados vecie cilvēki* nebūt nav pirmie bezdarbnieku rindās – *jauniešu* vidū bezdarbs ir izplatītāks. (Ir, 15.03.2012.)

Tekstā konstatēts arī īpašības vārdu pāris *konservatīvais – novatoriskais*: „Ir divi veidi kā turpināt: *konservatīvais*, kas glabā tradīciju, un *novatoriskais*, kas eksperimentē.” (Ir, 23.02.2012.) Šajā antonīmu pārī veidojas komplementāras antonīmiskas attieksmes: *konservatīvs* ir ‘tāds, kas cenšas saglabāt, atjaunot ko novecojušu, naidīgs jaunajam, progresīvajam’ (LVV 1987, 394), bet *novatorisks* ir ‘tāds, kas ievieš jaunus, agrāk nelietotus paņēmienus, metodes, principus’ (LVV 1987, 546); turklāt ‘tas nav novatorisks’ = ‘tas ir konservatīvs’ un otrādi. Par komplementārām attieksmēm liecina arī kontekstā lietotā norāde „*ir tikai divi veidi kā turpināt*”.

6.5. Antonīmiskās attieksmes starp jēdzieniem ‘*labs*’ – ‘*slikts*’

Antonīmu pāris *labs* – *slikts* publicistikas tekstos ir konstatēts 3 reizes (piemēram: „Ja es domāšot par viņu *sliktu*, mūsu kopdzīvē uzlabojumi nav gaidāmi. Ja *labu*, tad viņš to sajūtīšot un viss mainīšoties.” (Lilit, 05.2012.)), bet laikrakstu virsrakstos – 5 reizes (piemēram: „*Sliktā labā krīze*” (NRA 26.10.2010.)). Antonīmu *labs* – *slikts* pretstatījuma pamatā ir gradējamas antonīmiskas attieksmes. Tie arī ir kanoniski antonīmi un tiem piemīt izteikta vērtējuma polaritāte.

Īpašības vārdiem *labs* – *slikts* raksturīga substantivizācija: kontekstā tie vairākkārt lietoti lietvārda funkcijā. Šādos gadījumos mainās antonīmisko attieksmju tips starp antonīmiem *labs* – *slikts*. Kontekstā „Grozījumi dubultpilsoņus dalīs *labajos* un *sliktajos*” (NRA, 22.02.2011.) antonīmiskās attieksmes starp *labs* – *slikts* ir komplementāras, bet kontekstā „*Sliktajā* savs *labums*” (Diena, 10.01.2011.) antonīmiskās attieksmes precīzi nav nosakāmas.

Vairākas reizes konstatēts arī apstākļa vārdu *labi* – *slikti* lietojums: „Un mums ir tikai divi dzīvošanas varianti – *labi* vai *slikti*, bet noteikti kopā.” „Viņš visam un visiem piekarina birkas „*labi*” un „*slikti*”.” Starp antonīmiem *labi* – *slikti* ir gradējamas antonīmiskas attieksmes.

Pētāmajā materiālā konstatēts arī no *labs* – *slikts* atvasinātais darbības vārdu pāris *uzlaboties* – *pasliktināties*: „Tava oma un pašsajūta uz dažām stundām *uzlabojas*, bet pēc tam – krasi un uz ilgu laiku *pasliktinās*.” *Uzlaboties* – *pasliktināties* ir reversīvi antonīmi.

SECINĀJUMI

1. Pretstatījuma attieksmes valodā un tās lietotāju apziņā vēsturiski ir dziļi nostiprinājušās Lai apzīmētu pretējas nozīmes parādības valodā, valodniecībā izmanto terminus *antonīms* un *antonīmija*. *Antonīmija* ir valodas sistēmā nostiprinājies nozīmju pretstatījums. Savukārt *antonīms* ir vārds, kas pretstatīts citam vārdam pēc kāda nozīmes komponenta.

2. Par antonīmiem uzskatāmi tikai vārdi, kuru nozīmes pretstatīšana ir kļuvusi par valodas sistēmas faktu. Taču atšķirībā no sinonīmiem savu kvalifikāciju antonīmi iegūst tikai tad, ja tie lietoti vienā *kontekstā* (konteksts var būt arī ļoti plašs; galvenais – jābūt sastatījuma iespējām). Antonīmiskās attieksmes vienmēr ir bināras. Pretstatījums var izpausties tikai starp divām parādībām, tādēļ antonīmi vienmēr parādās pāri un tekstā tos ir viegli identificēt. Jo biežāk kāds vārdu pāris pretstatīts vienotā kontekstā, jo izteiktākas ir antonīmiskās attiecības starp šiem vārdiem.

3. Parasti vārdiem antonīmu pāri piemīt atšķirīga *polaritāte*. Polaritāte var būt morforloģiska, dabiska, loģiska vai vērtējuma. Lielākajai daļai antonīmu ir raksturīgs vismaz viens no polaritātes veidiem. Tas, vai jēdziens antonīmu pāri ir ar pozitīvu vai negatīvu polaritāti, bieži nosaka šī jēdziena funkcijas valodā. Piemēram, jautājumos ar „Cik...?”, kas prasa antonīmu izteiktās pazīmes vērtējumu, parasti tiek lietots jēdziens ar pozitīvu polaritāti: „Cik liels...?”, „Cik daudz...?”, „Cik smags...?”.

4. Antonīmus iespējams iedalīt vairākās uz atšķirīgām loģiskām attieksmēm balstītās grupās: komplementāri, gradējami un virziena antonīmi. Komplementāri antonīmi savā starpā sadala kādu konceptuālu jēdzienu vai sfēru divās savstarpēji izslēdzošās daļās (piemēram, *vaļā – ciet* (Cruse 1997, 199), *dzīvs – beigts* (Lilit, 05.2012.), *publīks – privāts* (Ir, 23.02.2012.)). Gradējamu antonīmu nozīmei piemīt izmēra, skaita vai daudzuma, attāluma, laika, spēka vai abstrakta daudzuma elements, tie pilnībā pakļaujas gradācijai (piemēram, *garš – īss*, *ātrs – lēns* (Cruse 2004, 164), *auksts – karsts* (Ir, 23.02.2012.), *labs – slikts* (Ir, 16.02.2012.), *liels – mazs* (Mans Mazais, 04.2012.)). Virziena antonīmi izsaka kustību vai pārmaiņas pretējos virzienos vai arī to nozīmē ir pretēja virziena elements. Virziena antonīmus iespējams iedalīt *virzienos* (piemēram, *ziemeļi – dienvidi* (Lilit, 05.2012.)), *diametrālos antonīmos* (piemēram, *sākums – beigas* (Ir, 16.02.2012.)), *reversīvos* (piemēram, *izaugsme – lejupslīde* (Ir, 25.03.2012.), *nomest – pacelt* (Ir, 15.03.2012.)) un *konversīvos* (piemēram, *sieva – vīrs* (Ir, 23.02.2012.), *dot – gūt* (Lilit, 05.2012.)).

5. Latviešu valodā antonīmi iespējami gan patstāvīgo vārdšķiru vārdiem, gan atsevišķām palīgvārdu grupām. Tradicionāli pieņemts uzskatīt, ka antonīmi ir vienas vārdšķiras vārdi, taču kontekstā antonīmija var izpausties arī starp dažādu vārdšķiru vārdiem. Piemēram, kontekstā „Kas noticis? Beigts? Dzīvs? *Laimīgs? Skumst? Ilgojas? Aizmirsis?*” (Lilit, 05.2012.) īpašības vārdam *laimīgs* pretstatīts darbības vārds *skumst*. Šādus vārdus nebūtu pamata uzskatīt par antonīmiem, taču tie var atainot tādas raksturīgas antonīmijas īpašības, kā pretstatījuma kontekstu vai norādīt uz kādu citu, precīzāku antonīmu pāri (piemēram, *laimīgs – skumjš*).

6. Publicistikas tekstos visvairāk antonīmu konstatēts lietvārdu grupā, daudz ir arī īpašības vārdu un darbības vārdu, mazāk apstākļa un vietniekvārdu. Pretstatīti arī 2 prievārdu pāri: *par – pret* (Ir, 23.02.2012.) un *ar – bez* (Ir, 07.10.2010.)

7. Latviešu valodā pretēju nozīmi var izteikt ar vārda *sakni* vai *priedēkli*, turklāt bieži starp antonīmu pāra vārdiem ir vērojama zināma *morfēmiska simetrija* – pretēja nozīme abos vārdos ir izteikta ar vienu un to pašu vārda daļu. Izņēmums ir vienas saknes antonīmu pāri, kuros vārdam pretstatīts tā atvasinājums ar vienu (parasti noliedzošu) priedēkli, piemēram, *apziņa – zemapziņa* (Lilit, 05.2012.), *darbs – bezdarbs* (Ilustrētā Junioriem, 05.2012.), *pareizs – nepareizs* (Lilit, 05.2012.). Dažādu sakņu antonīmiem ir pretējas nozīmes saknes: *ārējais – iekšējais* (Ilustrētā Junioriem, 05.2012.), *klusī – skaļi* (Ir, 23.02.2012.), *emocionāls – racionāls* (Ir, 23.02.2012.), *piedāvājums – pieprasījums* (Lilit, 05.2012.). Ja antonīmu pāri veido salikteņi ar vairākām saknēm, pretēja nozīme piemīt vismaz vienai no saknēm: *ilgtermiņš – īstermiņš* (Ir, 23.02.2012.), *rītdiena – vakardiena* (Ir, 23.02.2012.). Vienas saknes antonīmiem pretēju nozīmi izsaka pretējas nozīmes priedēkli (*ieeja – izeja* (Lilit, 05.2012.)). Dažos antonīmu pāros pretēju nozīmi izsaka gan saknes, gan priedēkli, piemēram, *saprinātināt – atslābināt* (Lilit, 05.2012.), *pieaugt – sarukt* (Ir, 23.02.2012.), *nomest – pacelt* (Ir, 15.03.2012.).

8. Latviešu valodā ir iespējama arī izskaņas antonīmija gadījumos, kad vārda izskaņa izsaka pretēja dzimuma nozīmi. Pretēja dzimuma nozīmi, pievienojot vārdam attiecīgu izskaņu, var veidot, piemēram, šādiem vārdiem: *viņš – viņa*, *vecis – vecene*, *kaimiņš – kaimiņiene*. Taču bez tālākiem pētījumiem ir grūti spriest, cik izteikta ir antonīmija starp šāda tipa antonīmiem. Visdrīzāk tie nebūtu uzskatāmi par kanoniskiem antonīmiem.

9. Antonīmija starp vārdiem un to atvasinājumiem ar preidēkli *ne-* katrā gadījumā ir individuāli vērtējama un nav iespējams viennozīmīgi jebkuru vārdu un tā atvasinājumu ar priedēkli *ne-* uzskatīt par antonīmiem. Ir vārdi, kuriem atvasinājums ar *ne-* ir vienīgais iespējamais pretstats un tas izsaka pilnīgi pretēju nozīmi, piemēram, *pareizs – nepareizs* (Lilit, 05.2012.).

10. „Latviešu valodas vārdnīcā” darbības vārdu atvasinājumi ar priedēkli *ne-* (jeb nolieguma formas) netiek fiksēti, izņemot gadījumus, kad atvasinājuma nozīme valodā ir semantiski diferencējusies un kļuvusi no pamatvārda lielākā vai mazākā mērā neatkarīga, kā piemēram, *neieredzēt* (LVV 1987, 503), *nejaudāt* (LVV 1987, 504) vai *nevīžot* (LVV 1987, 513). Līdz ar to var apšaubīt darbības vārdu nolieguma formu kā atsevišķu jēdzienu patstāvību. Iespējams, ka šis ir viens no iemesliem, kādēļ atsevišķos avotos atvasinājumi ar priedēkli *ne-* netiek uzskatīti par pilnvērtīgiem antonīmiem.

11. Nozīmju pretstats izpaužas tipiskos kontekstos, kuros antonīmiskie vārdu pāri tiek regulāri lietoti. Sintaktiski kontekstu raksturo noteiktu saikļu lietojums, pretstatāmo vārdu lietojums noteiktās pozīcijās, arī pieturzīmes un teikuma struktūra. Semantiski pretstatījuma kontekstu raksturo noteiktas semantiskas attieksmes gan starp pretstatītajiem vārdiem, gan pretstatāmo vārdu attieksmes ar citiem vārdiem kontekstā. Pētījuma gaitā konstatēti 5 tipiski antonīmiskie konteksti.

12. Konteksts var būt gan ļoti plašs, gan arī ļoti šaurs, galvenais, lai tajā būtu iespējams sastatīt antonīmu pāri. Antonīmi pretstatījuma kontekstā bieži attiecas uz vienu un to pašu vārdu. Daudzos gadījumos šis vārds atkārtojas ar katru no antonīmiem, piemēram: „**Māksla** *pie dzimt, māksla mirt*” (Ir, 16.02.2012.). Antonīmiskajā kontekstā mēdz būt vārdi vai izteikumi, kas tieši norāda uz pretstatījumu: *tieši pretēji, divas galējības, divas puses, polarizēšana, pret, gluži pretēji*. Lai izpaustos antonīmija, fakts, ka antonīmi tekstā parādās kopā, ir tikpat svarīgs, kā noteikts konteksta tips.

13. Publicistikas stils ir funkcionālais valodas paveids jeb stils, ko lieto plašsaziņas līdzekļos un tas ir visu valodas funkcionālo paveidu savdabīgs apvienojums. Līdz ar to, analizējot antonīmus laikrakstu un žurnālu rakstos un to virsrakstos, ir iespējams sekot dažādos valodas slāņos nostiprinājušos antonīmu lietojumam. Antonīmi bieži tiek lietoti kā stilistisks izteiksmes līdzeklis. Antonīmiem virsrakstos piemīt daudz lielāka ekspresija, to pretstatījuma attieksmes izpaužas spilgtāk, jo pretstatījuma konteksts ir šaurāks nekā rakstos.

14. Publicistikas tekstos antonīmi samērā bieži parādās dažādu sakāmvārdu frazeoloģisku vienību tiešos citātos vai pārfrāzējumos, piemēram, „Laiki *mainās, vērtības paliek*” (Latvijas Avīze, 11.09.10.). Antonīmu pieminējums nereti rada pilnīguma, pabeigtības ilūziju, piemēram, „*Prāts un jūtīgums*” (Diena, 30.08.2010.). Atsevišķos gadījumos antonīmi virsrakstā norāda uz divu atšķirīgu viedokļu iztirzājumu vai kādas morālas dilemmas risinājumu raksta gaitā, piemēram, „*Drīkstēja vai nedrīkstēja rādīt visiem?*” (Diena, 06.08.2010.) Antonīmu lietojums izceļ tādus kontrastus kā sociālu nevienlīdzību vai pretrunīgu rīcību: „*Daudz bērniem solīja, maz deva*” (Diena, 05.08.2010.). Antonīmu lietojumam mēdz būt ironiska nokrāsa („*Sliktā labā krīze*” (NRA, 26.10.2010.))

15. Bieži vienas tematikas rakstos var konstatēt vienu vai vairākus antonīmu pārus, kas regulāri atkārtojas. Piemēram, sieviešu žurnālos, kur daudzu rakstu tematika ir saistīta ar vīriešu un sieviešu attiecībām, regulāri tiek pretstatīts antonīmu pāris *sieviete – vīrietis*: „Līdz ar to *vīrieši* un *sievietes* – tās nav dažādas sugas.” (Lilit, 05.2012.)

16. Visos gadījumos nav iespējams precīzi definēt, kuri vārdu pāri ir uzskatāmi par antonīmiem un kuri nav. Taču atkarībā no dažādu pazīmju piemītības var runāt par spēcīgāk vai vājāk izteiktu antonīmiju. Lai noteiktu antonīmijas pakāpi, antonīmu pāriem nepieciešams izvērtēt vairākus faktorus: antonīmu pāra **atkārtošanās biežums** vienotā antonīmiskā kontekstā, **semantisko attiecību struktūra, morfoloģiskais raksturojums**.

17. Visbiežāk lietotie antonīmu pāri publicistikā ir *liels – mazs, būt – nebūt, sieviete – vīrietis, jauns – vecs, labs – slikts*, tādēļ antonīmiskās attiecsmes starp tiem uzskatāmas par spēcīgi izteiktām. Visi šie antonīmu pāri ir uzskatāmi par kanoniskiem antonīmiem, tas ir, viens pretstats antonīmu pāri ir izsecināms no otra bez pretstatījuma konteksta. Turklāt raksturīgi, ka šādiem antonīmiem ir daudz radniecīgu antonīmu pāru, kas nozīmes ziņā ir tieši saistīti ar konkrēto antonīmu pāri.

IZMANTOTĀS LITERATŪRAS UN AVOTU SARAKSTS

Izmantotie avoti:

- 1) *Auto Bild Latvija* (30.08.2010. – 26.02.2011.)
- 2) *Diena* (01.07.2010. – 27.01.2011.)
- 3) *Ilustrētā Junioriem* (05.2012.)
- 4) *Ir* (01.07.2010. – 03.03.2011.; 16.02.2012. – 15.03.2012.)
- 5) *Latvijas Avīze* (02.07.2010. – 04.03.2010)
- 6) *Lilit* (05.2012.)
- 7) *Mans Mazais* (04.2012.)
- 8) *Neatkarīgā Rīta Avīze Latvijai* (05.07.2010. – 15.03.2010.)

Izmantotā literatūra:

1. **Andersone G., Filatova M., Ptičkina Ā.** *Zīle. Latviešu valoda 4. klasei*. Rīga : Zvaigzne ABC, 2005. (216 lpp.)
2. **Cruse A.** *Meaning in language: an introduction to semantics and pragmatics*. Oxford : Oxford University Press, 2004. (441 p.)
3. **Cruse D. A.** *Lexical Semantics*. Cambridge, New York, Melbourne : Cambridge University Press, 1997 (reprinted). (310 p.)
4. **Dimants A., Russ-Mols S.** *Žurnālistika : mācību un rokasgrāmata*. Rīga : Biznesa augstskola Turība, 2009. (382 lpp.)
5. **Freimane I.** *Valodas kultūra teorētiskā skatījumā*. Rīga : Zvaigzne, 1993 (470 lpp.)
6. **Karulis K.** *Latviešu etimoloģijas vārdnīca*. Rīga : Avots, 2001. (1304 lpp.)
7. **Laua A.** *Latviešu leksikoloģija*. Rīga : Zvaigzne, 1981. (288 lpp.)
8. **Liepa D.** *Demokratizācijas procesi valodā – leksiskie jauninājumi publicistikas stilā*. // *Komunikācija Kultūra, sabiedrība, mediji*. Latvijas Universitātes raksti, 648.sējums. Rīga : Zinātne, 2002. – 180.-195. lpp.
9. *Latviešu valodas sinonīmu vārdnīca* / E. Grīnberga, O. Kalnciems, G. Lukstiņš, J. Ozols, A. Pārupe, E. Rauhvargers. Rīga : Avots, 1998. (877 lpp.)

10. *Latviešu valodas vārdnīca*. Rīga : Avots, 1987. (883 lpp.)
11. **Nītiņa D.** *Moderna cilvēka valoda*. Rīga : Valsts valodas aģentūra, 2004. (112 lpp.)
12. **Paegle Dz.** *Latviešu literārās valodas morfoloģija*. Rīga : Zinātne, 2003. (240 lpp.)
13. **Reformatskis A.** *Ievads valodniecībā*. Rīga : Zvaigzne, 1975. (437 lpp.)
14. **Trumpa A.** *Adjektīvu semantiskā diferenciacija latviešu un lietuviešu valodā*. Rīga: LU Latviešu valodas institūts, 2010. (400 lpp.)
15. **Urževica S.** *Rokasgrāmata latviešu valodā*. Rīga : Zvaigzne ABC, 2010. (259 lpp.)
16. **Veidemane R.** *Izteikt neizsakāmo*. Rīga : Liesma, 1977. (261 lpp.)
17. *Valodniecības pamattermiņu skaidrojošā vārdnīca*. Rīga : LU Latviešu valodas institūts, 2007. (623 lpp.)
18. **Апресян Ю. Д.** *Лексическая семантика. Синонимические средства языка*. Москва : Наука, 1974. (336 ст.)
19. **Новиков Л. А.** *Антонимия в русском языке*. Москва : Издательство Московского университета, 1973. (290 lpp.)
20. **Шмелев Д. Н.** *Современный русский язык. Лексика*. Москва : КомКнига, 2006. (336 ст.)
21. *Лингвистический энциклопедический словарь* / главный редактор В.Н. Ярцева. Москва : Советская энциклопедия, 1990. (682 ст.)

Interneta resursi:

- 1) **Lobanova, A., van der Kleij T., Spenader J.** *Defining antonymy: a corpus-based study of opposites by lexico-syntactic patterns*. // International Journal of Lexicography, Vol 23. [b. v.] : Oxford University Press, 2010. Skatīts internetā: <http://www.ai.rug.nl/~anja/public/Lobanovaetal.pdf>

1. pielikums

Antonīmu lietojums publicistikā

Datums	Konteksts	Laikraksts	Lpp
05.2012.	Tās ciešāk sablīvē gaisa molekulas. Kad tās atkal izretinās, iesvārstās blakus esošās..	Ilustrētā Junioriem	8
05.2012.	Ja gadījumā tas būs dūšīgu, smagu cilvēku pūlis, tad "iešūpot" to būs daudz, daudz grūtāk. Savukārt, ja cilvēku vietā būs baloni, tad sakustināt šādu masu būs vieglāk par vieglu.	Ilustrētā Junioriem	9
05.2012.	Smagais hēlijs, vieglais gaiss	Ilustrētā Junioriem	9
05.2012.	Taču tā rezultātā skaņa nekļūst augstāka, kā varētu likties, bet gan samazinās zemo frekvenču īpatsvars un palielinās augsto frekvenču īpatsvars.	Ilustrētā Junioriem	9
05.2012.	Tā nu viņš palicis karājoties starp debesīm un zemi.	Ilustrētā Junioriem	9
05.2012.	Tikai ievēro - spoguļattēlā labā un kreisā puse ir samainītas vietām.	Ilustrētā Junioriem	15
05.2012.	kasetē iesēj vienu sēkliņu, turklāt centrā, nevis malā.	Ilustrētā Junioriem	17
05.2012.	Darbs un bezdarbs	Ilustrētā Junioriem	24
05.2012.	Darba tirgu veido cilvēki, kas atrodas nemitīgā kustībā - maina darbu, zaudē esošo vai iegūst jaunu kvalifikāciju.	Ilustrētā Junioriem	24
05.2012.	Ārējais slānis, ko līdzīgi kā dakstiņu jumtu veido cita virs citas izvietotas saplacinātas šūnas, ir kutikula. Tā galvenais uzdevums līdzīgi kā aizsargbarjerai ir pasargāt mata iekšējo struktūru.	Ilustrētā Junioriem	27
05.2012.	Savukārt viņas iepriekš piedzimušie gepardu puikas izveido savu grupu jeb koalīciju un tā arī bariņos pa 2-4 kopā nodzīvo visu mūžu. Toties meitenītes atdalās no grupas, jo dzīvo vienatnē, izvairoties ne tikai no gepardu "kungiem", bet arī citām "dāmām".	Ilustrētā Junioriem	29
05.2012.	Pat dēli mammas ligzdu pamet agrāk nekā meitas, kuras pie māmiņas paliek ilgāk, lai apgūtu mazuļu kopšanas iemaņas, kas tām nederēs vēlāk.	Ilustrētā Junioriem	29
05.2012.	Lielākā daļa kukaiņu nav pieskaitāmi uzcītīgāko vecāku pulciņam. Izņēmums ir spīļastu mamma.	Ilustrētā Junioriem	30
05.2012.	Tāpēc šāda rokassprādze, kas vēl ir tikai uz papīra un vismaz pagaidām nav radīta dzīvē, varētu būt lielisks palīgs - tā atgādinātu tev visas mazās ikdienas lietišas, kas kopā veido lielo dzīvi.	Ilustrētā Junioriem	37
05.2012.	..tas apvieno divas galvenās funkcijas: ierasto zvanīšanu un ziņu sūtīšanu un otru - neparasto - attēla pārraidīšanu.	Ilustrētā Junioriem	38
05.2012.	Tā kā tuvāk pie virsmas ir vairāk molekulu, aukstā gaisa daļiņas spiež uz siltajām un neļauj tām izplesties uz sāniem.	Ilustrētā Junioriem	55
05.2012.	leeja/izeja caur karti plūstošajiem datiem.	Ilustrētā Junioriem	58
05.2012.	Tas lielākoties saistīts ar telefonu izmēra maiņu - mazā mazītiņā telefonā taču neieliksi lielu karti.	Ilustrētā Junioriem	59

15.03.2012.	Pēc vēstures pētnieki izdeva satricinošu kara liecību - grāmatiņu (Divas) puses, kurā publicētas trīs sarkanarmiešu un trīs leģionāru dienas grāmatas..	lr	2
15.03.2012.	Patiesībā jau prezidente pārāk pieticīgi novērtēja savu ieguldījumu Latvijas un Austrumeiropas 20.gadsimta vēstures skaidrošanā, kurā leģions ir tikai viena epizode. Viņai spoži izdevās Kremļa propagandistu ieročus pavērst pret viņiem pašiem...	lr	6
15.03.2012.	Gan pirmie taisnodamies, gan otrie dižodamies piekriņīt būt un līdz ar to..	lr	6
15.03.2012.	Bēgdamas no atbildības, koalīcijas partijas, kā pēc tam bieži atkārtoja Dombrovskis, "nometa varu pie kājām" jebkuram, kurš būtu gatavs to pacelt.	lr	8
15.03.2012.	Jūnijā budžeta grozījumi notika līdz baltkvēlei sakaitētā iekšējā un ārējā gaisotnē.	lr	8
15.03.2012.	kad valsts tēriņu samazināšana vēl nebija pat īsti sākusies, bet izaugsme atsākās 2009.gada pēdējā ceturksnī..	lr	8
15.03.2012.	Jaunizstrādātais Nacionālās attīstības plāns izsaucis asu kritiku - daudz iekonservētas frāžainības, maz konkrētības	lr	8
15.03.2012.	Vai bagāts dara, kā grib, nabags - kā var?	lr	9
15.03.2012.	Hokejs nav loterija, kad ir vienalga - esi nelga vai ģēnijs, piedalies un vari vinnēt!	lr	9
15.03.2012.	Ātri aizmirsuši pirmā zaudējuma rūgtumu, mūsējie godam cīnījās un uzvarēja nākamās divas spēles gan viesos, gan mājās.	lr	9
15.03.2012.	Es nezinu vai ir jāpriecājas, vai nav...	lr	9
15.03.2012.	..gados vecie cilvēki nebūt nav pirmie bezdarbnieku rindās - jauniešu vidū bezdarbs ir izplatītāks.	lr	10
15.03.2012.	..gan labējās, gan arī kreisās organizācijas ir nelielas un vājas..	lr	12
15.03.2012.	Vai šogad uz leģionāru atceres pasākumu ies jauniets un sirmgalve, kuru konflikts pērn kļuva par galveno 16.marta ziņu?	lr	14
15.03.2012.	Pirms un pēc tām /vēlēšanām/ Balčunai nav nācies pastāvēt par savu viedokli.	lr	14
15.03.2012.	Un, ja apsaukā mūs, ir jādod pretī, nevis jāklusē.	lr	15
16.02.2012.	Noteikti nepalaidiet garām iespēju uzzināt visas svarīgākās prognozes un riskus, kas eiro ieviešanas sakarā jāliek aiz auss katram Latvijas pelnītājam un tērētājam - vēl tikai nākamnedēļ kioskos nopērkams <i>lr</i> speciālizlaidums <i>Eiro: sapnis vai murgs?</i>	lr	2
16.02.2012.	..jāņem pase un mierīgi jāpasaka sava atbilde uz referendumu jautājumu par divām valsts valodām.	lr	2
16.02.2012.	Nudien, nevajag sarežģīt, jaukt graudus ar pelavām un cēloņus ar sekām.	lr	6

16.02.2012.	Teju komiski un nepiedienīgi primitīvi uz šāda fona izklausās referendumā galvenā dzinēj spēka un Krievijā valdošās Vienotās Krievijas partnera vai atvasinājuma <i>Saskaņas centra</i> līdera Nila Ušakova pastāvīgi tiešāk un netiešāk atkārtotais - ja viņa partija būtu valdībā, referendumā nebūtu.	lr	6
16.02.2012.	Otrkārt, šī izšķiršanās bija reāla, kamēr šodien tā ir lielākoties simboliska.	lr	6
16.02.2012.	To var uzcelt tikai latvieši un nelatvieši kopā..	lr	9
16.02.2012.	Jo lielāks kopprodukts, jo mazāka nabadzība.	lr	10
16.02.2012.	Kā zināms, ekonomika un līdz ar to budžeta ieņēmumi un izdevumi attīstās viļņveidīgi.	lr	15
16.02.2012.	Izaugsmes posmos nodokļu ienākumi pieaug un dažādas sociālās izmaksas, piemēram, bezdarbnieku pabalsti, samazinās, radot pārspīlēti labvēlīgu priekšstatu par budžetu. Savukārt ekonomiskās lejupslīdes laikā notiek tieši otrādi - nodokļu ienākumi samazinās, sociālie maksājumi pieaug, un pat atbildīgi sastādīts budžets uz laiku var nonākt deficītā.	lr	15
16.02.2012.	Pēc šā rādītāja valstīm izaugsmes gados būtu jāveido pārpalikums, lai tās varētu kompensēt budžeta iztrūkumu liesos laikos.	lr	15
16.02.2012.	Ušakovs uzsver, ka daļa no epastiem esot viltojums, taču konkrēti nepasaka, kas sarakstē ir īsts un kas - nepatiess.	lr	19
16.02.2012.	Māksla piedzimt, māksla mirt	lr	27
16.02.2012.	Esmu domājusi, kāpēc mums nav diskusijas ne tikai par dzīves sākumu, bet arī par beigām - teiksim, par eitanāziju.	lr	28
16.02.2012.	..neatkarīgs eksperts varētu salīdzināt medikamentus ar līdzīgu iedarbību, kādi ir to plusi un mīnusi.	lr	29
16.02.2012.	..filma lieliski der, lai atklātu festivālu - tā nav ne pārāk laba, ne pārāk slikta	lr	34
16.02.2012.	Tas kļūst arvien grūtāk, ja kādreiz viss grozījās ap "pirkt-pārdot", tagad vairāk ir saistīts ar ražošanu.	lr	38
16.02.2012.	Agri vai vēl sarosījās konkurenti, tad <i>Ripo</i> klientu uzticēšanos varēja attaisnot ar elastību.	lr	39
23.02.2012.	Tautas nobalsošanā neesot uzvarētāju. Toties zaudētāji gan naski piesakās paši.	lr	6
23.02.2012.	<i>Saskaņas centra</i> līderis Nils Ušakovs piebalsoja, ka neesot svarīgi, cik cilvēku balsoja "pret", svarīgākais esot, ka "tik daudzi" balsojuši "par".	lr	6
23.02.2012.	..pēc vajadzības jaukot un mainot vietām jēdzienus "iedzīvotāji", "pilsoņi", "balstiesīgie", "balsojušie" un pieraujot kļāt arī "nepilsoņus".	lr	6
23.02.2012.	Arī pēc referendumā, tāpat kā pirms, ir svarīgi paturēt prātā, kāds bija tā jautājums.	lr	6
23.02.2012.	Rītdiena => Vakardiena	lr	7
23.02.2012.	VĒL pagājušā gada nogalē nācās dzirdēt koalīcijas pārstāvju satrauktās prognozes, ka "pret" balsotāju skaits varētu būt gandrīz vienāds ar "par" balsotāju skaitu.	lr	8

23.02.2012.	Tas atņemtu gandarījumu "pret" balsotājiem, bet dotu "par" balsotājiem spēcīgu psiholoģisku aizsardzības mehānismu..	lr	8
23.02.2012.	Turklāt mazdūšība un vājums otro pusi tikai spēcina, bet juridiskas spēlītes vairo aizvainojumu un dusmas. Savukārt stāšanās problēmām pretī ar drošu skatu palīdz tās pārvarēt..	lr	8
23.02.2012.	Balsotāju skaitam pieaugot, iespējas katram ietekmēt jautājuma formulējumu samazinās.	lr	9
23.02.2012.	Lai sabiedrības pārvaldē panāktu to, ka ikviens pilsonis tiešām tiek sadzirdēts, indivīdam ir jāiesaistās salīdzinoši nelielās institūcijās..	lr	9
23.02.2012.	Guntis Berelis nosacīti iedala visus rakstītājus "divās galējībās" - profesionāļos un diletantos.	lr	10
23.02.2012.	Profesionāļi ir ķertie, kuri raksta diendienā un grib to darīt. Diletants sēž savā kantorī vai tamlīdzīgi, un tad viņam piemetas fiksā ideja, viņš uzbliež gabalu, un tam varbūt pat nav nekādas vainas, taču tad nosplaujas un gadu gadiem neko neraksta.	lr	10
23.02.2012.	"Sistēma", kurā rakstnieks var nopelnīt dienišķo iztiku, taču nevar atļauties rakstīt..	lr	11
23.02.2012.	Neredzu, ka tas būtu risinājums problēmām, kas mums ir.	lr	12
23.02.2012.	..tā vietā apcer globālo tendenci, ka grāmatu metieni sarūk, bet to nosaukumu skaits pieaug, tā ka varot pienākt laiks, kad katram rakstniekam būšot viens vienīgs lasītājs.	lr	12
23.02.2012.	ZRP Saeimas frakcijas vadītāja vietnieks gan uzsver - ilgtermiņā integrācijas jautājumus iespējams risināt vien ar fundamentālām reformām, pirmkārt izglītības sistēmā, taču tās neiet kopā ar īstermiņa vēlmi pēc miera un stabilitātes.	lr	13
23.02.2012.	..vienīgā atšķirība starp varas un opozīcijas medijiem ir attieksme pret Vladimiru Lindermanu.	lr	13
23.02.2012.	Referenduma dienā dažs pilsonis pat nezināja, kā latviski ir "pret" un "par", taču tas neliedza valodām pamērīties	lr	14
23.02.2012.	Viņa balsoja par, Kristīne - pret krievu valodu.	lr	15
23.02.2012.	Kāpēc domājošais vairākums glēvi klusē, kamēr ekstrēmisti runā visu latviešu un krievu vārdā	lr	18
23.02.2012.	Ja mazai valodai pieliek klāt lielu un spēcīgu valodu, tai ir tendence dominēt.	lr	18
23.02.2012.	Diemžēl sliktais, kāpēc, manuprāt, pēc šī referenduma neviens īsti nav uzvarētājs, bet visi esam kaut kādā ziņā zaudētāji, ir tas, ka šādas sadursmes vienmēr izraisa polarizēšanu.	lr	18
23.02.2012.	Mikroskopiski maz bija cilvēku, kas teica: nē, ir arī citi viedokļi. Ļoti daudzi saprātīgi latvieši un krievi, kas īstenībā ir sabiedrības vairākums, ļāvās šai propagandai.	lr	18
23.02.2012.	Atmodas laikā, ja tevi nosita, bija viegli mirt kā varonim, bet neviens tagad negrib mirt kā nodevējs.	lr	20

23.02.2012.	Tikmēr informatīvo telpu piekļiedz ekstrēmisti, un tā mēs ļaujames šim vienkāršotajam modelim, ka viena galva runā visu krievu vārdā.	lr	20
23.02.2012.	Cilveki aiz gļevuma kluse. Tikmēr informatīvo telpu piekļiedz ekstrēmisti..	lr	20
23.02.2012.	..viena galva runā visu krievu vārdā. Nav tā! Krieviem un latviešiem vajag drosmīgāk teikt: nē, tā viena vai divas galvas nerunā mūsu visu vārdā.	lr	20
23.02.2012.	Es gribētu skatīties uz krieviem un citu tautību cilvēkiem šeit kā uz mazliet citādiem latviešiem - tie visi ir mūsējie cilvēki. Man nav iemesla, un es negribu skatīties uz viņiem kā svešiem.	lr	20
23.02.2012.	Referenduma uzskatītajās emocijās dominē aizvainojums - to piesauc kā cēloni un, iespējams, arī kā iznākumu.	lr	20
23.02.2012.	Pat nerunāsim par starpnacionālu aizvainojumu - ja ģimenē vīrs vai sieva par kaut ko apvainojas vai darba vietā - o, cik ilgi tas var iet!	lr	20
23.02.2012.	To nosauca par naivu mēģinājumu, bet ja jau pārgudrie nedarbojas, varbūt jāķeras pie naivajiem?	lr	20
23.02.2012.	Tikai tad, ja savu iedomāto, esošo vai citu iestāstīto aizvainojumu varam pārspēt cilvēciskā piedošanā..	lr	20
23.02.2012.	Esam ielikuši cits citu klišejas, bet īstenībā neesam savā starpā karojuši..	lr	20
23.02.2012.	Sarunāšanās citam ar citu prasa lielu drosmi, ne mazāku kā Atmodas laikā..	lr	20
23.02.2012.	..varam godīgi paskatīties uz savu vēsturi un nepasludināt par svētkiem svešu valstu uzvaras vai zaudējumus..	lr	20
23.02.2012.	Mēs esam pelnījuši lepoties ar savām formām un cerēt, ka latviešu karavīri vairs nekad nevalkā svešas formas.	lr	20
23.02.2012.	..mēs pirmie pastiepjam roku pārējiem cilvēkiem un sakām - jūs esat mūsu draugi. Protams, mēs nevaram nevienu pārtaisīt, ja kāds grib būt ienaidnieks..	lr	20
23.02.2012.	Ja politiķi domā, ka, kurinot naidu pret citiem, var vinnēt, tad naids agrāk vai vēlāk pagriežas pret viņiem pašiem.	lr	21
23.02.2012.	Mums ir maize vēl divām dienām, bet nav medikamentu.	lr	22
23.02.2012.	Kaut arī cīņa starp labi bruņoto diktatūras armiju un vāji apgādāto Brīvās Sīrijas armiju (BSA) nav līdzīga, dumpinieki negrasās padoties.	lr	24
23.02.2012.	Nav tiesa, ka mirušie klusē. Sīrijā mirušie runā visu laiku, vismaz pa telefonu.	lr	24
23.02.2012.	Ir divi veidi kā turpināt: konservatīvais, kas glabā tradīciju, un novatoriskais, kas eksperimentē.	lr	27
23.02.2012.	Prasmīgs diriģents var nākt talkā, visu laiku regulējot - "te klusāk!", "te skaļāk!"..	lr	27
23.02.2012.	Tajā "bet" ir racionāli argumenti vai emocionāla kakofonija?	lr	28
23.02.2012.	Tai ir sākums, beigas, un tālāk tā dzīvo mūsu iztēlē.	lr	28

23.02.2012.	Šie kori neinternacionalizējas, pārsvarā tajos dzied vācieši. Un tomēr katram no tiem ir pavisam cits raksturs, iekšējā temperatūra, veids, kā tie reaģē uz dažādiem mūzikas žanriem. Viss jau pasaulē internacionalizējas, bet kori vairāk nekā orķestri saglabā to, ko dēvē par nacionālo identitāti.	lr	28
23.02.2012.	Tā /kora/ fiziskums var mūzikas skaņai palīdzēt un arī traucēt, vai ne?	lr	29
23.02.2012.	Mēs runājam, ka mūzika ir iracionāla, tā rodas un izdziest, paliekot tikai cilvēka iztēlē.	lr	29
23.02.2012.	Mīts, pēc uzņēmuma īpašnieka domām esot arī tas, ka pasaule ir liela, Latvija maza, un nevienam mūs tur nevajag.	lr	39
23.02.2012.	Tādi ir, tikai jāmeklē un jāprot atrast.	lr	39
23.02.2012.	Pasaulē ir ļoti daudz lielu uzņēmumu, kuri var piegādāt vienvēidīgu produkciju milzīgos apjomos, bet maz nelielu uzņēmumu, kuri var ražot ļoti dažādu augsti kvalitatīvu un pasaules standartiem atbilstošu produkciju nelielos apjomos, strauji mainot savu piedāvājumu atbilstoši pieprasījumam.	lr	39
23.02.2012.	Tajā pašā laikā filma izgaismo arī citas cilvēciskas īpašības - vēlmi idealizēt vai, gluži pretēji, demonizēt.	lr	40
23.02.2012.	Filma Dzelzs lēdija, visticamāk, atnesīs vēl vienu <i>Oskaru</i> Merilai Strīpai (62), kuras iejušanās Mārgaretas Tečeres lomā ir "apbrīnas vērtā". Tajā pašā laikā radošā grupa atzīst, ka par uzdrīkstēšanos saņēmuši ne mazums pārmetumu.	lr	40
23.02.2012.	..savulaik viņai bijusi vara ietekmēt lietas, bet tagad nākusi bezspēcības sajūta.	lr	42
23.02.2012.	Runāju ar cilvēkiem, kas bijuši ļoti tuvu viņai, un viņi bija ļoti atklāti par Tečeres spēku, viņas vājībām, arī viņas ievainojamību un nežēlību, kas bija apkārt..	lr	44
23.02.2012.	Tātad toreiz es biju kā veca sieviete, bet tagad esmu kā jauna	lr	44
23.02.2012.	Taču mans kā dramturģes pienākums ir parādīt raksturu no visām pusēm - gan labo, gan sliktu.	lr	45
23.02.2012.	Viņas kā līderes nostāja bija "vai nu mīliet mani, vai ienīstiet"..	lr	45
23.02.2012.	Sev par lielu pārsteigumu, pēc pirmās grēksūdzes nekādu lielo papildījumu vai gandarījumu neizjuta. Tieši pretēji - tukšuma sajūtu.	lr	46
23.02.2012.	Tavs jautājums skan aptuveni tā: kāpēc bija vajadzīgs remonts šajā istabā? Atbilde ir tāda: tur bija nopelējusi siena, tur radies caurums.	lr	46
23.02.2012.	Tad parādās trenera varēšana vai nevarēšana.	lr	50
23.02.2012.	Valters Sīlis lomu uzticētu Lāsmai Kugrēnai, jo "ši aktrise brīnišķīgi varētu apvienot gan Vairas Vīķes - Freibergas publiskā, gan privātā tēla puses.	lr	53
23.02.2012.	Ja naudu mēra kaudzītēs, tad man ir bedrīte.	lr	54
23.02.2012.	Kā atdzesēt karstu tēju? Vajag ieslēgt datoru, pieslēgties tviterim un - hop! - tēja auksta!	lr	54

05.2012.	Kas noticis? Beigts? Dzīvs? Laimīgs? Skumst? Ilgojas? Aizmirsis?	Lilit	86
05.2012.	To sajutu, kad lielākajā krievu laikrakstā netīšām izlasīju statistikas ziņu par vīriešu un sievietu dzīves ilgumu, algu līmeņa atšķirībām.	Lilit	87
05.2012.	Atceries supersievietes konceptu! .. Tieši tāpēc esmu par supervīriešiem.	Lilit	87
05.2012.	Arī tie neuzņēmīgie , vājie un bailīgie, paslinkie un nodevīgie ir mazākumā, taču pamanās sabojāt dzīvi vairākumam. Tā mēs zaudējam ticību tiem vīriešiem, kuri ir mūsu apbrīnas vērti - jūtīgi, godīgi, enerģijas pārpilni, supervīrieši.	Lilit	87
05.2012.	Apķeros, ka aizvien biežāk domāju par sevi un aizvien retāk par citiem.	Lilit	88
05.2012.	Egoismu ierasts nosodīt tā vienkāršā iemesla dēļ, ka no egoista kaut ko izspiest var tikai tad, kad viņam pašam gribas kādu apdāvināt, nevis tad, kad to vēlas kāds cits.	Lilit	89
05.2012.	Viņš visu notiekošo vērtē no sava, nevis no citu izdevīguma viedokļa.	Lilit	89
05.2012.	Mums gribas dzemdēt pašam savus bērnus, nevis adoptēt svešus,	Lilit	91
05.2012.	Uz tevi kliedz, bet tu nevari atbildēt ar to pašu? Klusējot sasprindzini un atslābini žokļu muskulatūru.	Lilit	92
05.2012.	Vai iespējams trīs mēnešu laikā neiecietīgu, viegli aizkaitināmu vīru pārvērst iejūtīgā un gādīgā dzīvesbiedrā, turklāt tikai ar sievas pūliņiem vien?	Lilit	98
05.2012.	Ja es domāšot par viņu sliktu, mūsu kopdzīvē uzlabojumi nav gaidāmi. Ja labu, tad viņš to sajūtīšot un viss mainīšoties.	Lilit	100
05.2012.	Tad es izvēlēšos piemērotāko, rīkošos, kā teikts un panākšu vēlamo. Vai arī nepanākšu.	Lilit	100
05.2012.	Un mums ir tikai divi dzīvošanas varianti - labi vai slikti, bet noteikti kopā.	Lilit	100
05.2012.	Es bieži atceros psihoterapeita vārdus - viņam izrādījās taisnība: es uzskatīju, ka manī ir vairāk vīrišķības, bet Andrī - vairāk sievišķības nekā tas ir patiesībā.	Lilit	101
05.2012.	Pavasaris ir laiks, kad mostas ne vien daba un dzīvās radības, bet arī cilvēku pašapziņa - fiziskā un garīgā.	Lilit	102
05.2012.	Bet kā ar pierastajām klišejām pa sievieti - zosi, vīrieti - cūku?	Lilit	102
05.2012.	Jāmācās no tēva un mātes un jāliek tie dzīvnieki mierā!	Lilit	102
05.2012.	Neviens jau neiedomājas, ka zoss patiesībā ģeniāli orientējas laikā un telpā, lidojot no ziemeļiem uz dienvidiem.	Lilit	103
05.2012.	Taču no dzīvniekiem mūs šķir galvenokārt apziņa. Tā ierobežo zemapziņas impulsu, un tad TAS notiek tādā pieklājīgā veidā.	Lilit	103
05.2012.	Ko drīkst, un ko nedrīkst.	Lilit	104

05.2012.	Arī tas, cik daudz baudas tu gūsti un vai esi tendēts baudu gūt vai dot.	Lilit	104
05.2012.	Delfīnos ir kas tāds, kā mūsos nav.	Lilit	104
05.2012.	Man nav šaubu, ka visiem dzīvniekiem no tā ir kaut kāds prieks. Tikai cilvēkiem no tā reizēm var sanākt vienas vienīgas ciešanas.	Lilit	104
05.2012.	Mēs tomēr esam ziemeļnieki un ziemā nevaram cerēt uz tādām kaislībām, kādas vasarā šķiet elementāras.	Lilit	104
05.2012.	Galū galā - padomā par saviem bērniem: būs tāda baigi smukā mamma un galīgi nesmuks bērns?!	Lilit	104
05.2012.	..ja tu iebāz sev vairākus kubikdecimetrus zem ādas tikai tāpēc, lai izskatītos vairāk sieviete, jo tev šķiet, ka esi mazāk sieviete, tā jau ir problēma.	Lilit	104
05.2012.	Protams, ir pieprasījums - ir piedāvājums.	Lilit	104
05.2012.	Es domāju, ka drīz arī motorīņu varēs ielikt, kas pumpē, pumpē, pumpē visu laiku, un tu varēsi ar pulti sev uztaisīt lielāku vai mazāku locekli atkarībā no tā, kāda tev būs pašsajūta.	Lilit	104
05.2012.	Man patīk tā doma, ka katram cilvēkam ir gan sievišķīgais, gan vīrišķīgais gēns.	Lilit	104
05.2012.	Līdz ar to vīrieši un sievietes - tās nav dažādas sugas.	Lilit	104
05.2012.	Vīrietim nav jāklūst par sievieti, lai viņš būtu ļoti sievišķīgs, un tajā pašā laikā sievietei nav jābūt vīrietim.	Lilit	104
05.2012.	Taču pasaulē ir daudz harmonijas. Tu vari sēdēt pie galda un skatīties, kā tavi bērni spēlējas. Jā, gadās situācijas, kas nav foršas un liek domāt, ka pasaule nav harmoniska.	Lilit	104
05.2012.	Bet, tā kā situācija aizvien pasliktinās, kliņģeri, nevis pātagu viņš pilnīgi pareizi uzskata par nežēlīgu izlikšanos un manipulācijām.	Lilit	108
05.2012.	Un izturēties pret viņu vajag nevis kā pret stipru, bet gan kā pret vāju.	Lilit	109
05.2012.	Viņš visam un visiem piekarina birkas "labi" un "slikti".	Lilit	109
05.2012.	Pēc tam noderīgu un izdevīgu cienītāju sabiedrībā devās uz restorānu, kur iedzēris sūkstījās un salīdzināja savus piekritējus ar aunu baru, jo "aitas vismaz var cirpt".	Lilit	110
05.2012.	"Pareizais" cilvēks atbrīvo mūs no izvēles grūtībām. ..Cits iegūst iespēju nīst visus "nepareizos"..	Lilit	110
05.2012.	Ar "pareizajiem" kolēģiem, ja jūsu uzskati nesakrīt, labāk vienkārši nestrīdēties. Bet tāds priekšnieks nemaz nav peļams, ja vien jūsu viedokļi ir līdzīgi.	Lilit	110
05.2012.	Taču, ja šis "pareizums" ir pretrunā ar taviem dzīves principiem, meklē citu darbu, jo agri vai vēlu vienalga neizturēsī..	Lilit	110
05.2012.	Tava oma un pašsajūta uz dažām stundām uzlabojas, bet pēc tam - krasi un uz ilgu laiku pasliktinās.	Lilit	113
05.2012.	Darbam būs piemērota kleita - futrālis divās krāsās - košā un klusinātā..	Lilit	117
04.2012.	Dzīvoties ārā ir kļuvis ērtāk - mazāk virsdrēbju, vairāk iespēju izkustēties.	Mans mazais	1

04.2012.	Jaunākais brālis vai māsa ģimenē ir kā terapija visiem - gan mammai un tētim, gan vecākajam bērnam un vecvecākiem.	Mans mazais	1
04.2012.	Tā no neglītā pīlēna kļuva par gulbi..	Mans mazais	4
04.2012.	Piemēram, pētījumā iekļautie 500 advokāti ar vieglāk izrunājamiem vārdiem savās darbavietās pa karjeras kāpnēm augšup tikuši veiksmīgāk nekā viņu amata brāļi ar sarežģītākiem personvārdiem.	Mans mazais	7
04.2012.	..sākot ar bērnudārza vecumu un beidzot ar pirmajiem sešiem skolas gadiem.	Mans mazais	7
04.2012.	Tika vērtētas bērnu spējas, strādājot vienatnē un kopā ar citiem..	Mans mazais	7
04.2012.	laika gaitā bērnus iedalīja trijās grupās: augstākā, vidējā un zemākā.	Mans mazais	7
04.2012.	Vai jums iedomas sakrīt ar realitāti?	Mans mazais	9
04.2012.	Kādā brīdī sapratu, ka traucēju, nevis palīdzu.	Mans mazais	9
04.2012.	..ar zēnu kori braucu uz Japānu, un tad lielajiem dziedātājiem jāpieskata mazie.	Mans mazais	10
04.2012.	Tāpēc labāk neko neplānot, bet pajauties.	Mans mazais	11
04.2012.	Mājās stāvēs konfektes, un, ja viņa gribēs, ēdīs, ja negribēs - neēdīs.	Mans mazais	11
04.2012.	Kā jums izdodas apvienot humoru arī ar ļoti nopietnām lietām	Mans mazais	11
04.2012.	..strādā tieši tas pats mehānisms - diafragma sasprindzināta, bet dibengals brīvs.	Mans mazais	12
04.2012.	Vieglāk iemācīties atslābināties, muskuļus sasprindzinot un pēc tam atbrīvojot..	Mans mazais	13
04.2012.	..uzzini to, ko nekad neuzzināsi vecāku sapulcēs	Mans mazais	23
04.2012.	Vai mazuli vajag īpaši plānot vai labāk vienkārši ļauties?	Mans mazais	54
04.2012.	Cīņa par vietu ģimenē. Vecākais pret jaunāko	Mans mazais	58
04.2012.	Dzemdību līgums. Slēgt vai neslēgt?	Mans mazais	

2. pielikums

Antonīmi laikrakstu virsrakstos

Datums	Virsraksts	Laikraksts	Nr.	Lpp.
2010.08.30	Ne par daudz, ne par maz	Auto Bild Latvija	08 (76)	7
2010.08.30	Mazais lielais censonis	Auto Bild Latvija	08 (76)	27
2010.08.30	Uguns pret ūdeni	Auto Bild Latvija	08 (76)	60
2010.08.31	Ikdienai un svētku reizēm - skaistas kupejas ar sportiskām ambīcijām	Auto Bild Latvija	09 (77)	48
2011.01.10	Iekšā, ārā: kur to var vislabāk?	Auto Bild Latvija	01 (81)	36
2011.02.26	Ledus aukstais tests: kurš uzsilst visātrāk? LIESMAS UN LEDUS	Auto Bild Latvija	02 (82)	11
2011.02.26	Viegls kravinieks smagam bezceļam	Auto Bild Latvija	02 (82)	27
2010.07.01	Rotājīgā KUMU nopietnās spēles	Diena	148	14
2010.07.02	Raudāt nevajag. Vajag stāstīt	Diena	149	16
2010.07.02	Ar vienu roku dod, bet ar otru atņem	Diena	149	4
2010.07.08	Iemīga saldi pludmalē, bet atjēdzās slimnīcā	Diena	154	4
2010.07.10	Tīrasiņu Baltijas jauktene	Diena	156	14
2010.07.10	UZVARA UN ZAUDĒJUMS	Diena	156	10
2010.07.12	Fliks: strādāt negrib, bet pelnīt visi grib	Diena	157	7
2010.07.13	GULBIS KĀPJ, SEVASTOVA KRĪT	Diena	158	11
2010.07.15	Melnbaltā šarms	Diena	160	14
2010.07.19	PĒRT VAI NEPĒRT?	Diena	163	14
2010.07.20	Laiki mainās, rindas paliek	Diena	164	9
2010.07.24	SC reitings aug, Vienotības — krīt	Diena	168	6
2010.07.24	Rekorda ātrums pārāk lēns	Diena	168	10
2010.07.27	Tuvā un tālā nākotne	Diena	170	14
2010.07.31	Burkāna un pātagas mehānisms	Diena	174	7
2010.08.05	Daudz bērniem solīja, maz deva	Diena	178	4
2010.08.06	Drīkstēja vai nedrīkstēja rādīt visiem?	Diena	179	5
2010.08.09	Melnbaltā provokācija	Diena	181	16
2010.08.09	Ejošākās - gaišas sandales un melnas iešļūcenes	Diena	181	14
2010.08.09	Glābējsilītes puikas vecākus jau atraduši, meitenīte ne	Diena	181	7
2010.08.10	Būs medaļa, nebūs bārdas	Diena	182	6
2010.08.10	NEVAJAG IZLASEI, VAJAG MILĀNAI	Diena	182	11
2010.08.10	Miljons šurp, miljons turp	Diena	182	12
2010.08.10	Tikai ne zila. Vecmeistaru un jauno mākslinieču skats	Diena	182	18
2010.08.13	Uz Saeimu: bez pieredzes, bet ar ideāliem	Diena	185	2
2010.08.16	Slavē pareizos un sadod ķeceriem	Diena	187	5
2010.08.19	Cilvēkiem bīstamas, bebriem nekaitēs	Diena	190	9
2010.08.20	Nav normāls un nav arī traks	Diena	191	14

2010.08.24	Ideālisms pret Saeimas realitāti	Diena	194	2
2010.08.27	PLĀVIŅŠ/ŠMĒDIŅŠ UZVAR UN ZAUDĒ	Diena	197	10
2010.08.28	Nervozie pret mierīgajiem	Diena	198	2
2010.08.30	Prāts un jūtīgums	Diena	199	2
2010.09.02	CIK TUVU VAI TĀLU JĀBŪT, LAI SATIKTOS?	Diena	202	13
2010.09.02	Jāuzvar visās divcīņās, jo spēles tehnikā horvātiem zaudējam	Diena	202	11
2010.09.06	Pircēji beidzot ir, mašīnu vairs nav	Diena	205	8
2010.09.06	Uz Merkeli cer gan vecā, gan jaunā Eiropa	Diena	205	4
2010.09.07	Lielie mazajiem	Diena	206	2
2010.09.14	Labāk septiņreiz atvērt nekā vienreiz neatvērt	Diena	212	13
2010.09.14	Lielo kumosu paņem maza aģentūra	Diena	212	7
2010.09.15	Kopīgais un atšķirīgais	Diena	213	2
2010.09.18	Indīgās un ēdamās	Diena	216	14
2010.09.18	Zviedriem jāizšķiras: iet pa labi vai pa kreisi	Diena	216	9
2010.09.20	Ko neņem uzņēmēji, paņems bezdarbnieki	Diena	217	4
2010.09.22	Sezona beidzas nesākusies	Diena	219	14
2010.09.24	Par politiķiem neko nezina un negrib zināt	Diena	221	4
2010.09.24	Iesprostotos ogļračus cer atbrīvot jau oktobrī	Diena	221	9
2010.09.25	Vecākais kļūst par jaunāko	Diena	222	1
2010.09.27	Tāpat, tikai otrādi	Diena	223	2
2010.09.28	TV apspriedis rezultātus, partijas - priecāsies vai skums	Diena	224	7
2010.09.29	Paredzami neparedzamā	Diena	225	2
2010.10.01	Riesling - sauss vai salds?	Diena	227	13
2010.10.09	Kas derēja Šleseram, nederēja visiem	Diena	234	6
2010.10.11	COYOTES UZVARA UN ZAUDĒJUMS	Diena	235	13
2010.10.14	Izlase ar raksturu, bet bez trim punktiem	Diena	238	11
2010.10.14	Bija pie velna, atgriezās pie Dieva	Diena	238	4
2010.10.19	Eiropā darbu vismazāk kavē Spānijā, visvairāk – Latvijā un Lietuvā	Diena	242	14
2010.10.19	Deputātos arī tie, kuriem mīnusu vairāk nekā plusu	Diena	242	4
2010.10.22	Lielie franči, mazie latvieši	Diena	245	2
2010.10.22	Ja viņi nevar, viņām ir jāspēj viss	Diena	245	14
2010.10.23	Jaunā veloceliņa vidū atstāj vecu elektrības stabu	Diena	246	9
2010.10.23	Grūta politika, viegls - sports	Diena	246	9
2010.10.26	Cepli mīl, Karginu necieš	Diena	248	18
2010.11.05	Sjēna uzvar, CSKA turpina zaudēt	Diena	257	11
2010.11.09	Balkons lētāks, bet istaba, iespējams, dārgāka	Diena	260	4
2010.11.12	Nopērk dārgāk, pārdod lētāk	Diena	263	6
2010.11.16	Ekonomisti gan kritizē, gan slavē valdības plānu	Diena	266	4
2010.11.19	Ziemeļatlantijas aliance grib padarīt neseno sāncensi Krieviju par uzticamu partneri	Diena	269	7

2010.11.23	Skolēnu (ne)zināšanas	Diena	271	2
2010.11.23	Ienākumu it kā vairāk, bet izdevumi vēl lielāki	Diena	271	8
2010.11.27	LTV mazajām televīzijām piedāvā laiku rītos un vakaros	Diena	275	9
2010.11.30	Veterāns apsteidz jaunos	Diena	277	12
2010.12.04	Atcerēties vai aizmirst?	Diena	281	15
2010.12.08	VĪRI UZVAR, DĀMAS ZAUDĒ	Diena	284	14
2010.12.11	Dēls, meita un grāmata	Diena	287	14
2010.12.14	Vasarā Afganistānā, ziemā bobā	Diena	289	13
2010.12.17	Lai nams būtu tīrs un miesa nebūtu smaga	Diena	292	14
2010.12.18	Psihoterapeits: pasauli viņš redz melnbaltās krāsās	Diena	293	6
2010.12.20	Par mazākiem un jaunākiem auto nodokļi maksās mazāk, par jaudīgākiem - vairāk	Diena	294	10
2011.01.07	Vējonim jauna ministrija, vecais kabinets	Diena	5	8
2011.01.08	Latvijas ārējā drošība ir stiprāka par iekšējo	Diena	6	4
2011.01.10	Kusīs un piesals, jāuzmanās no slideniem ceļiem	Diena	7	5
2011.01.10	Sliktajā savs labums	Diena	7	2
2011.01.11	Smieties vai raudāt? - vienojas par standartiem jaunbūvētām valdības telpām	Diena	8	3
2011.01.11	Kam veiksmē, kam ķeza	Diena	8	17
2011.01.13	Sliktā ziņa: pārtikas cenas pieaug; labā: tirgus ekonomika darbojas, un ražotāji var pelnīt	Diena	10	3
2011.01.18	Dānijā patīk studiju process, nepatīk – dārdzība	Diena	14	14
2011.01.20	No reformām neizbēgt. Augstākās izglītības un veselības aprūpes kārtā pienāks agri vai vēlu	Diena	16	3
2011.01.20	Plusi un mīnusi	Diena	16	14
2011.01.22	Reģionālajām televīzijām ierāda laiku agros rītos un vēlos vakaros	Diena	18	8
2011.01.24	Vīzu burkāns un pātaga	Diena	19	3
2011.01.24	Biedriņam uzvara un zaudējums	Diena	19	15
2011.01.27	Jaunas tradīcijas un vecas atrunas	Diena	22	10
2010.09.10	Mūžība starp klusumu un forte fortissimo	Diena (Kultūras Diena)	35	5
2010.12.17	GANDRĪZ VISU VAI NEKO	Diena (Kultūras Diena)	49	5
2011.02.04	ŠAPŅU SPĒKS UN VĀJUMS MŪSDIENU ROMANTIĶU GLEZNĀS	Diena (Kultūras Diena)	5	4
2011.02.04	VECA MANIERE JAUNĀ GALERIJĀ	Diena (Kultūras Diena)	5	4
2011.02.25	NEPROT SPĒLĒT, PROT ZĪMĒT	Diena (Kultūras Diena)	8	6
2010.07.01	Ievēlēt un atlaist?	Ir	13	6
2010.07.01	Kirgizstāna pāries no prezidentālas uz parlamentāru republiku	Ir	13	5
2010.07.29	Pazaudēt Versace, bet atgūt laimi	Ir	171	25
2010.08.12	Skaitļi un emocijas	Ir	19	8
2010.09.16	Svešie savējie	Ir	24	29
2010.09.23	Treknie un liesie	Ir	25	6
2010.09.30	Meli un patiesība televīzijas prožektoru gaismā	Ir	26	16
2010.10.07	Ar Lauru. Bez Terēzes	Ir	27	44
2010.10.07	CITUS REDZĒT, SEVI PARĀDĪT	Ir	27	53

2010.10.07	Melnbaltas atmiņas	lr	27	36
2010.10.28	Kāds uzvar, kāds zaudē	lr	30	48
2010.11.04	Labas/sliktas ziņas	lr	31	8
2010.11.25	Trausluma spēks	lr	34	2
2010.12.02	Krogī tukši, sirdis pilnas	lr	35	20
2011.01.20	Laiks ir, žults nav	lr	3	12
2011.01.20	Nav tikai balts un melns	lr	3	10
2011.01.27	Mazs ir liels	lr	4	2
2011.02.24	Kārlim nesanāk, Ivaram sanāk	lr	8	46
2011.03.03	Vai nāve palīdz dzīvei?	lr	9	32
2010.07.02	Kā pēdējie kļūs pirmie	Latvijas Avīze	125	3
2010.09.11	Laiki mainās, vērtības paliek	Latvijas Avīze	176	15
2010.09.14	Par. Pret. Atturos	Latvijas Avīze	177	1
2010.09.16	Būs vieglāk salikt plusus un mīnus	Latvijas Avīze	179	24
2010.12.02	Eksperts ir, kooperācijas nav	Latvijas Avīze	233	9
2011.01.13	Rīgā slēpo lieli un mazi	Latvijas Avīze	8	16
2011.02.02	Aizstāvji un uzbrucēji	Latvijas Avīze	22	20
2011.03.04	Atklāti vai slepeni?	Latvijas Avīze	44	15
2010.07.05	Valsts ieņēmumi iet gan augšā, gan lejā	Neatkarīgā Rīta Avīze Latvijai	150	8
2010.07.09	Jūrmalas ātrie darbu pārtrauc, vienotais dienests turpina	Neatkarīgā Rīta Avīze Latvijai	154	4
2010.07.10	Melns un balts, un somu māksla	Neatkarīgā Rīta Avīze Latvijai	155	12
2010.07.17	Tonnu mazāk, cilvēku vairāk	Neatkarīgā Rīta Avīze Latvijai	161	9
2010.07.19	Jaunieši aktīvi, darba devēji pasīvi	Neatkarīgā Rīta Avīze Latvijai	162	10
2010.07.20	Parāds nav brālis, bet māja ir	Neatkarīgā Rīta Avīze Latvijai	164	7
2010.07.27	ZAUDĒJUMI UN UZVARA	Neatkarīgā Rīta Avīze Latvijai	170	11
2010.07.30	Par prieku sev un citiem	Neatkarīgā Rīta Avīze Latvijai	172	6
2010.08.03	PRĀTS VAI INSTINKTS ATGRIEŽAS	Neatkarīgā Rīta Avīze Latvijai	175	15
2010.08.04	Sarakstu mazāk, kandidātu - vairāk	Neatkarīgā Rīta Avīze Latvijai	176	4
2010.08.14	Balsot vai nebalsot?	Neatkarīgā Rīta Avīze Latvijai	185	3
2010.08.14	Dāmām pirmā, vīri turpina	Neatkarīgā Rīta Avīze Latvijai	185	15
2010.08.17	Jāuzvar pašiem, jācer uz citiem	Neatkarīgā Rīta Avīze Latvijai	187	13
2010.08.21	Vasarai - punkts, festivāliem - vēl ne	Neatkarīgā Rīta Avīze Latvijai	191	17
2010.09.04	Īstās un šķietamās pārmaiņas	Neatkarīgā Rīta Avīze Latvijai	203	2
2010.09.06	Lielajām ģimenēm priecīgi, bet vienlaikus skumji svētki	Neatkarīgā Rīta Avīze Latvijai	204	6
2010.09.07	Gan klasika, gan eksperimenti	Neatkarīgā Rīta Avīze Latvijai	205	11
2010.09.08	Bailes neattur, tās rada drosmi	Neatkarīgā Rīta Avīze Latvijai	206	14
2010.09.08	KAPRAČUS SLAVĒ UN PEĻ	Neatkarīgā Rīta Avīze Latvijai	206	7
2010.09.11	Funkciju audits: Vienu mīlē, otru drāž	Neatkarīgā Rīta Avīze Latvijai	209	2
2010.09.16	Nosauc un atsauc taupības pasākumus	Neatkarīgā Rīta Avīze Latvijai	213	9

2010.09.18	Nevajag vaidēt un gaidīt brīnumus, bet jārikojas!	Neatkarīgā Rīta Avīze Latvijai	215	3
2010.09.20	Dod un saņem	Neatkarīgā Rīta Avīze Latvijai	216	15
2010.09.22	E vielas - baumas un patiesība	Neatkarīgā Rīta Avīze Latvijai	218	15
2010.09.25	Par īstām un iedomātām rotām	Neatkarīgā Rīta Avīze Latvijai	221	18
2010.09.25	Uzņēmēji prasa lielu stabilitāti par maziem nodokļiem	Neatkarīgā Rīta Avīze Latvijai	221	18
2010.09.25	Viegli vēlēšanās, grūti pēc tām	Neatkarīgā Rīta Avīze Latvijai	221	2
2010.09.27	Čigānu apvienošana beidzas ar šķelšanos	Neatkarīgā Rīta Avīze Latvijai	222	5
2010.09.28	Par maz kustamies, par daudz ēdam	Neatkarīgā Rīta Avīze Latvijai	223	1
2010.09.28	Pagātne un tagadne vienuviet	Neatkarīgā Rīta Avīze Latvijai	223	10
2010.09.29	Sociālie partneri, nevis opozīcija	Neatkarīgā Rīta Avīze Latvijai	224	6
2010.10.01	Visam ir divas zīmes: pluss un mīnuss	Neatkarīgā Rīta Avīze Latvijai	226	10
2010.10.04	Latvija netic asarām, tic banānam	Neatkarīgā Rīta Avīze Latvijai	228	2
2010.10.06	BĀRTULIS PALIEK, KULDA-NĒ	Neatkarīgā Rīta Avīze Latvijai	230	13
2010.10.06	Skatās nākotnē, nevis pagātnē	Neatkarīgā Rīta Avīze Latvijai	230	13
2010.10.09	«Es vienmēr zināju, ka agri vai vēlū atgriezīšos Saeimā,»	Neatkarīgā Rīta Avīze Latvijai	233	3
2010.10.20	No kurienes rodas un kur pazūd latī	Neatkarīgā Rīta Avīze Latvijai	242	8
2010.10.21	Krāpšanās vēlēšanās - mīti un realitāte	Neatkarīgā Rīta Avīze Latvijai	243	2
2010.10.22	Ar un bez kapuces	Neatkarīgā Rīta Avīze Latvijai	244	18
2010.10.26	Sliktā labā krīze	Neatkarīgā Rīta Avīze Latvijai	247	15
2010.10.29	Paēdušais, lai saprastu izsalkušo	Neatkarīgā Rīta Avīze Latvijai	250	5
2010.11.04	Mazāk ēst un vairāk strādāt!	Neatkarīgā Rīta Avīze Latvijai	255	9
2010.11.05	Profesionālu mūzikas izglītību pārvērš amatierismā	Neatkarīgā Rīta Avīze Latvijai	256	5
2010.11.11	Bez aizsardzības, bez uzbrukuma	Neatkarīgā Rīta Avīze Latvijai	261	13
2010.11.11	UZVARA UN ZAUDĒJUMS	Neatkarīgā Rīta Avīze Latvijai	261	13
2010.11.12	Anna aiziet, problēmas paliek	Neatkarīgā Rīta Avīze Latvijai	262	15
2010.11.15	Ja Vilnītis paliek, Strīķe un Vilks aiziet	Neatkarīgā Rīta Avīze Latvijai	264	4
2010.11.20	Godmanis: ASV dara to, ko citiem iesaka nedarīt	Neatkarīgā Rīta Avīze Latvijai	268	2
2010.11.23	Raimonds Vējonis: cilvēki nezaudēs, zaudēs pašvaldības	Neatkarīgā Rīta Avīze Latvijai	270	2
2010.11.24	Ministri iet, oranžie sekretāri paliek	Neatkarīgā Rīta Avīze Latvijai	271	6
2010.11.26	Pacientu būs mazāk, nebūs jātērējas	Neatkarīgā Rīta Avīze Latvijai	273	4
2010.11.26	Iesaistīt vīriešus un zēnus vardarbības pret sievietēm izskaušanā	Neatkarīgā Rīta Avīze Latvijai	273	6
2010.12.01	Pašārstēšanās plusi un mīnusi	Neatkarīgā Rīta Avīze Latvijai	277	15
2010.12.02	Latvijas (ne)laime vakar, šodien un rīt	Neatkarīgā Rīta Avīze Latvijai	278	7
2010.12.06	No nulles līdz virsotnēm	Neatkarīgā Rīta Avīze Latvijai	281	11
2010.12.06	UZVARA UN ZAUDĒJUMS	Neatkarīgā Rīta Avīze Latvijai	281	12
2010.12.09	Fantāzijas realitāte	Neatkarīgā Rīta Avīze Latvijai	284	15
2010.12.20	Cerot uz ienākumiem, paredz lielākus tēriņus	Neatkarīgā Rīta Avīze Latvijai	292	7
2010.12.29	Jāgru noturējām, Perežoginu nē	Neatkarīgā Rīta Avīze Latvijai	299	15
2010.12.29	Teātris: senatne un modernais rokokrā	Neatkarīgā Rīta Avīze Latvijai	299	11

2010.12.30	Bez čīkstēšanas, bet ar darbu	Neatkarīgā Rīta Avīze Latvijai	300	9
2010.12.30	Vēlēšanu uzvara vai Pirra uzvara?	Neatkarīgā Rīta Avīze Latvijai	300	4
2011.01.03	Augšup pa lejupejošu tautu	Neatkarīgā Rīta Avīze Latvijai	1	1
2011.01.03	Uz traumpunktu - naktī, pa dienu - poliklīnikā	Neatkarīgā Rīta Avīze Latvijai	1	4
2011.01.03	Silstam. Globāli un lokāli	Neatkarīgā Rīta Avīze Latvijai	1	7
2011.01.03	Jauno vēl labāku par aizgājušo	Neatkarīgā Rīta Avīze Latvijai	1	4
2011.01.07	Nepareiza cilvēka komentārs par pareizu politiku	Neatkarīgā Rīta Avīze Latvijai	5	11
2011.01.07	Bobijs Farels - dziedātājs, kurš īsti nedziedāja	Neatkarīgā Rīta Avīze Latvijai	5	15
2011.01.12	Iekasē no visiem, samaksā dažiem	Neatkarīgā Rīta Avīze Latvijai	8	6
2011.01.14	Imigrācijas likuma gaudi un pelavas	Neatkarīgā Rīta Avīze Latvijai	10	7
2011.01.14	Burzmā, kustībā un vienatnē	Neatkarīgā Rīta Avīze Latvijai	10	18
2011.01.18	Elektroapgāde atjaunota, meži izpostīti	Neatkarīgā Rīta Avīze Latvijai	12	9
2011.01.20	Ar humoru par nopietno	Neatkarīgā Rīta Avīze Latvijai	14	15
2011.01.20	Jāārstē slimā kāja, ne jāzāģē veselā	Neatkarīgā Rīta Avīze Latvijai	14	2
2011.01.21	Barikādes toreiz un tagad	Neatkarīgā Rīta Avīze Latvijai	15	11
2011.02.03	Slikti, ka zaudēja, labi, ka zaudēja maz	Neatkarīgā Rīta Avīze Latvijai	24	13
2011.02.07	Mazos bērnudārzus pievienos lielajiem	Neatkarīgā Rīta Avīze Latvijai	26	6
2011.02.07	Darbs reklāmas aģentūrā - patiesība un mīti	Neatkarīgā Rīta Avīze Latvijai	26	10
2011.02.08	Pirmā un pēdējā pārbaude	Neatkarīgā Rīta Avīze Latvijai	27	13
2011.02.08	ĶESTERIM PRIECĪGI SĀPĪGAS ATMIŅAS	Neatkarīgā Rīta Avīze Latvijai	27	16
2011.02.10	Zivi, kas pūst no galvas, tīra no astes	Neatkarīgā Rīta Avīze Latvijai	29	2
2011.02.11	Starp debesīm un zemi	Neatkarīgā Rīta Avīze Latvijai	30	18
2011.02.14	Veicamo uzdevumu apjoms lielāks, alga - ne	Neatkarīgā Rīta Avīze Latvijai	31	10
2011.02.18	Par salu un cilvēcisku siltumu	Neatkarīgā Rīta Avīze Latvijai	35	11
2011.02.22	Grozījumi dubuļpilsoņus dalīs labajos un sliktajos	Neatkarīgā Rīta Avīze Latvijai	37	5
2011.02.23	GŪST APSALDĒJUMUS UN APDEGUMUS	Neatkarīgā Rīta Avīze Latvijai	38	4
2011.02.28	Maza jēga lielai brēkai jeb Tiesībsargs	Neatkarīgā Rīta Avīze Latvijai	41	2
2011.03.02	DĒGVIĒLU PĒRK MAZĀK, PĀRTIKU VAIRĀK	Neatkarīgā Rīta Avīze Latvijai	43	7
2011.03.07	Autobusus (ne)glābs bāreņi	Neatkarīgā Rīta Avīze Latvijai	46	9
2011.03.08	Maigums un spēks	Neatkarīgā Rīta Avīze Latvijai	47	14
2011.03.11	Latvijas tūrisma konkurēt(ne)spēja	Neatkarīgā Rīta Avīze Latvijai	50	7
2011.03.11	Soči būs baudāmi gan vasarā, gan ziemā	Neatkarīgā Rīta Avīze Latvijai	50	16
2011.03.15	Rīgas koruptanti. Īstie un šķietamie	Neatkarīgā Rīta Avīze Latvijai	52	3

Dokumentārā lapa

Bakalaura darbs „Antonīmu lietojums publicistikā” izstrādāts LU Humanitāro zinātņu fakultātē.

Ar savu parakstu apliecinu, ka pētījums veikts patstāvīgi, izmantoti tikai tajā norādītie informācijas avoti un iesniegtā darba elektroniskā kopija atbilst izdrukai.

Autors: Laura Stukle

Rekomendēju darbu aizstāvēšanai

Vadītāja: lekt. Inta Urbanoviča

Recenzents: Dr. philol. Inta Lokmane

Darbs iesniegts Latviešu un vispārīgās valodniecības katedrā: _____
(datums)

Dekāna pilnvarotā persona: lekt. Inta Urbanoviča

Darbs aizstāvēts bakalaura gala pārbaudījuma komisijas sēdē
_____ 2012. prot. Nr. ____, vērtējums _____
Komisijas sekretāre: _____
(paraksts, datums)